

ARMINAS VARANAUSKAS

SOCIALIAI JAUTRIŲ GRUPIŲ STUDENTAI. PARAMA,
POREIKIAI, PATIRTIS

APŽVALGA

Vilnius
2014

Projektą „Socialiai jautrių grupių studentai. Parama, poreikiai, patirtis“ finansavo LR Švietimo ir mokslo ministerija.

Apžvalgos rengėjas: Arminas Varanauskas

© Vilniaus universitetas, Vilniaus universiteto Studentų atstovybė, 2014

TURINYS

IŽANGA	4
I. SOCIALINĖ DIMENSIJA AUKŠTAJAME MOKSLE IR SOCIALIAI JAUTRIOS STUDENTŲ GRUPĖS	6
1.1. SOCIALINĖ DIMENSIJA BOLONIJS PROCESU	6
1.2. SOCIALINĖ DIMENSIJA IR SOCIALIAI JAUTRIOS STUDENTŲ GRUPĖS.....	8
II. PARAMA STUDENTAMS LIETUVOJE IR UŽSIENIO ŠALIŲ PATIRTIS	11
2.1. ŽEMESNIO SOCIALINIO-EKONOMINIO STATUSO STUDENTAI	12
2.2. STUDENTAI TURINTYS SPECIALIŲJŲ POREIKIŲ	13
2.3. TAUTINĖMS MAŽUMOMS (RUSŲ, LENKŲ) PRIKLAUSANTYS STUDENTAI.....	15
2.4. STUDENTAI IŠ MAŽESNIŲ REGIONŲ	16
2.5. VAIKŲ GLOBOS NAMŲ AUKLĖTINIAI	18
2.6. UŽSIENIO ŠALIŲ PATIRTIS, REMIANT KITAS SOCIALIAI PAŽEIDŽIAMAS STUDENTŲ GRUPES	18
III. STUDENTŲ POREIKIAI – KOKYBINIO TYRIMO PRISTATYMAS.....	21
3.1. ŽEMESNIO SOCIALINIO-EKONOMINIO STATUSO STUDENTAI	21
3.2. STUDENTAI TURINTYS SPECIALIŲJŲ POREIKIŲ	22
3.3. TAUTINĖMS MAŽUMOMS (RUSŲ, LENKŲ) PRIKLAUSANTYS STUDENTAI.....	25
3.4. STUDENTAI IŠ MAŽESNIŲ REGIONŲ	26
3.5. VAIKŲ GLOBOS NAMŲ AUKLĖTINIAI	29
REKOMENDACIJOS.....	32
LITERATŪROS IR NAUDINGŲ NUORODŲ SĄRAŠAS	34
POLITINIAI DOKUMENTAI.....	34
TYRIMAI, MOKSLINIAI STRAIPSNIAI, LYGINAMOSIOS ANALIZĖS	35
PRIEMONĖS, SOCIALINĖS DIMENSIJOS GERINIMUI	36
PRIEMONIŲ RINKINIAI (NAUDINGOS NUORODOS).....	37
Priedas nr. 1. Pradiniai pusiau struktūruoto interviu klausimai.....	38

IŽANGA

Socialiai jautrių studentų grupių sąvoka Lietuvoje nėra išplėtotą nei akademinėje literatūroje, nei praktiniame švietimo lauke. Dažniausiai šioms grupėms priskiriami tik studentai, turintys specialių poreikių¹, kiek rečiau į akiratį pakliūva nepasiturintys studentai. Nejaugi tai viskas? Tikslaus atsakymo pateikti neįmanoma, o nuomonių yra įvairių: vieni teigia, kad visiems sudaromos lygios sąlygos, kiti – jog kai kuriems galimybių, vis tik, suteikiama mažiau. Tačiau, nepaisant nuomonių įvairovės, šiuo metu Lietuvoje trūksta duomenų, kuriais remiantis galima būtų įvardinti visas socialiai jautrias studentų grupes.

Ši apžvalga nepretenduoja identifikuoti visų egzistuojančių socialiai jautrių studentų grupių², tačiau jos tikslai apima pirminės kokybinės įvairių studentų grupių analizės atlikimą bei pagrindo tolimesniems tyrimams šia tema sukūrimą. Šiuo leidiniu siekiama suteikti bazinių žinių apie socialinę dimensiją³ bei paskatinti diskusijas viešojoje erdvėje, kurios beveik nevyksta, dėl šių klausimų politinio aktualumo stygiaus.

Kai kuriose valstybėse nelygios studentų galimybės patekti ar baigti aukštąjį mokslą gan dažnai atsiranda politinėje darbotvarkėje. Pavyzdžiui, Jungtinėse Amerikos Valstijose nuolat diskutuojama, daroma daugybė tyrimų apie „pirmos kartos“ (angl. *First-Generation*) studentus, t. y. studentus, kurie savo šeimoje pirmieji įstoja į aukštąją mokyklą (tėvai, seneliai neturi aukštojo išsilavinimo). Ne ką mažiau aktuali tema yra tamsiaodžių, meksikiečių ir įvairių kitų JAV marginalizuotų grupių studentų galimybės įgyti aukštąjį išsilavinimą, ypač elitiuose JAV universitetuose (angl. *Ivy League*).

Skandinavija daug dėmesio skiria skirtingų lyčių studentų galimybėms studijuoti ir kilti karjeros laiptais aukštojo mokslo institucijose, o pastaraisiais metais pastebimas vis didėjantis dėmesys jauniems studentams, t. y. tiems studentams, kurie bando stoti į aukštąsias mokyklas iškart po mokyklos baigimo⁴.

Viena vertus šių skirtingų aspektų akcentavimas yra nulemtas įvairių politinių motyvų bei šalyje veikiančių visuomeninių, profesinių ar lobistinių organizacijų interesų. Kartu tai puiki iliustracija, kad ne tik Lietuvoje, bet ir daugelyje kitų išsivysčiusių šalių nėra renkama išsami statistika arba yra renkama tik tam tikrais pjūviais, kurie nebūtinai apima visas socialiai jautrias studentų grupes. Kitą vertus, svarbu atkreipti dėmesį, jog atskirų aspektų akcentavimas atspindi

¹ Lietuvoje, kalbant apie šią asmenų grupę, dažniau vartojami terminai „neįgalūs“ ar „negalią turintys“ asmenys. Visgi autorius sąmoningai renkasi darbe naudoti „specialių poreikių turinčių asmenų“ sąvoką, siekdamas išvengti stigmatizacijos.

² Socialiai jautrios studentų grupės šioje apžvalgoje suprantamos ir prilyginamos anglų kalboje paplitusiam terminui „*underrepresented student groups*“. Sąvoka „nereprezentuojamos grupės“ vartojama sinonimiškai.

³ Dalis autorių rašančių lietuvių kalba naudoja „socialinio matmens“ ar „socialinio aspekto“ terminus, bet šioje apžvalgoje bus naudojamas „socialinės dimensijos“ terminas, kuris, autoriaus nuomone, tiksliausiai atspindi pradinę konstrukto reikšmę bei leidžia išvengti papildomos painiavos, kuri galėtų atsirasti įvedant naujus terminus.

⁴ Didžioji dalis stojančių ir įstojančių į AM yra vyresnio amžiaus asmenys, jau turintys darbinės patirties, todėl iškart po mokyklos stojantiems yra sudėtingiau įstoti.

ir šios problemos sudėtingumą, daugialypiškumą bei kiekvienos valstybės švietimo sistemos unikalumą.

Svarbu suvokti, kad kalbant šia tema yra labai sunku ar net neįmanoma rasti visiems tinkančių bendrų vardiklių, t. y. virš-nacionalinių socialiai pažeidžiamų studentų grupių. Klaidinga manyti, kad tinkamiausiais tokio vardiklio pretendентаis galėtų būti specialių poreikių turintys studentai. Lietuvoje nėra pakankamai išplėtotas specialių poreikių turinčių studentų diskursas, tad artimiau nesusipažinusiam asmeniui gali pasirodyti labai natūralu visus studentus, turinčius specialių poreikių priskirti tai pačiai grupei. Tačiau pagalvokite, kaip skiriasi poreikiai bei kokie mokymosi sunkumai kyla studentams, turintiems judėjimo negalią ir besinaudojantiems vežimėliu, studentams, kuriems pasireiškia disleksija ar regėjimo negalia bei studentams su aktyvumo ir dėmesio sutrikimu (angl. *ADHD – attention deficit/ hyperactivity disorder*).

Nagrinėdami socialiai jautrias studentų grupes, turime tai daryti atsižvelgdami į nacionalinį kontekstą, istoriškai susiklosčiusią švietimo sistemos sąrangą ir egzistuojančias praktikas. Remiantis šiuo principu, apžvalgoje daugiau dėmesio bus skiriama konkrečiai Lietuvos atvejui bei užsienio valstybėse veikiančių įvairių socialiai jautrių studentų grupių paramos mechanizmų analizei nei tarptautinių kiekybinių duomenų palyginimui – šią informaciją galima rasti įvairiuose oficialiuose Europos Sąjungos ar kitų tarptautinių organizacijų atliekamuose statistiniuose tyrimuose.

Nors sunku rasti bendrą visiems tinkantį vardiklį, galima išvelgti tendencingą šios temos populiarumo augimą aukštajame moksle – Bolonijos procese kasmet vis didesnis dėmesys skiriamas socialinei dimensijai. **Pagrindinė socialinės dimensijos prielaida – lygios galimybės visiems gebantiems įgyti aukštąjį išsilavinimą.** Performuluojant kitaip – vienintelis kriterijus, kuris yra tinkamas, sprendžiant, ar asmuo turi turėti galimybę studijuoti aukštojoje mokykloje, yra jo gebėjimai. Pasaulyje yra gausu tyrimų, kurie rodo, kad asmens akademiniai pasiekimai priklauso ne tik nuo jo turimų gebėjimų, bet ir įvairių kitų veiksnių (pavyzdžiui, tėvų turimo išsilavinimo, šeimos pajamų ir t. t.). Vertinant Bolonijos proceso politines tendencijas galima daryti drąsiai teigti, jog jau netrukus socialinė dimensija taps viena svarbiausių temų Europos aukštojo mokslo erdvėje.

Šį procesą skatina įvairios priežastys, tačiau svarbiausiomis galima būtų laikyti socialinio teisingumo, socialinės raidos bei ekonominio vystymosi aspektus, kurie kiek plačiau bus aptarti pirmajame skyriuje, skirtame socialinės dimensijos sampratai atskleisti.

Antrasis šios apžvalgos skyrius bus skirtas Lietuvoje egzistuojančios studentų paramos sistemos apžvalgai bei gerųjų užsienio valstybėse egzistuojančių patirčių pristatymui.

Trečiame skyriuje bus pateikta projekto metu atliktų fokus grupių ir pusiau struktūruotų kokybinių interviu su studentais analizė ir rezultatai.

Leidinio pabaigoje bus pateiktos rekomendacijos aukštosioms mokykloms bei švietimo politiką formuojančioms ir įgyvendinančioms institucijoms, dėl socialiai jautrių studentų grupių paramos sistemos gerinimo.

I. SOCIALINĖ DIMENSIJA AUKŠTAJAME MOKSLE IR SOCIALIAI JAUTRIOS STUDENTŲ GRUPĖS

Šiame skyriuje apžvelgsime socialinės dimensijos (SD) aukštajame moksle (AM) sampratą: jos politinį kontekstą, atsiradimą ir vystymąsi bei šios minties prielaidas. Antroje skyriaus dalyje bus apibrėžtos galimai socialiai jautrios studentų grupės.

1.1. SOCIALINĖ DIMENSIJA BOLONIJS PROCESĖ

Socialinė dimensija aukštajame moksle pirmą kartą minima Bolonijos proceso kontekste, 2001 m. Prahos komunikate⁵. Socialinės dimensijos atsiradimui Bolonijos proceso darbotvarkėje didžiausią įtaką turėjo aktyvus Europos studentų sąjungos (ESU) lobizmas. Tai patvirtina ir pats Prahos komunikato tekstas: „Ministrai dar kartą patvirtino poreikį, kurį priminė studentai, skirti deramą vietą socialinei dimensijai Bolonijos procese“⁶.

Tiesa, Prahos komunikate kalbant apie socialinę dimensiją ryškiausias akcentas tenka mobilumui, t. y. ministrai, kalbėdami apie socialinę dimensiją, visų pirma ją suvokia kaip socialinių veiksnių visumą, trukdančią studentams ar akademiniam personalui būti mobiliems. Tačiau jau 2003 m. vykstančiame ministrų susitikime Berlyne yra aiškiai deklaruojami ir kiti socialinės dimensijos aspektai, pavyzdžiui, „ministrai akcentuoja tinkamų sąlygų studijuoti ir gyventi būtinumą studentams, kad jie galėtų sėkmingai baigti savo studijas per numatytą laiką be kliūčių, susijusių su jų socialine ir ekonomine padėtimi“⁷.

Taip socialinė dimensija pradeda įgauti ir principinę savo reikšmę Bolonijos procese. Berlyno komunikate teigiama, kad Europos aukštojo mokslo konkurencingumo didinimas turi būti subalansuotas su Europos aukštojo mokslo erdvės (EAME) socialinių charakteristikų gerinimu, orientuotu į socialinės sanglaudos stiprinimą bei socialinės ir lyčių nelygybės mažinimą.

2005 m. Bergeno komunikate⁸ socialinei dimensijai skiriamas net atskiras poskyris. Jame yra nusakomi du svarbūs dalykai: (I) socialinė dimensija yra neatsiejama EAME dalis ir būtina sąlyga EAME patrauklumui ir konkurencingumui vystyti; (II) yra bandoma apibrėžti, kas apima socialinę dimensiją, į apibrėžimą įtraukiant socialinės ir akademinės studentų paramos aspektus: „priemonės, kurių imasi valdžia, siekdama padėti studentams, ypatingai iš socialiai remtinių grupių, finansiniais ir ekonominiais aspektais bei teikiant jiems orientavimo ir konsultavimo paslaugas (angl. *guidance and counselling services*) siekiant didinti prieinamumą“⁹.

⁵ Prahos komunikatas (angl. *Prague Communiqué*), 2001. Prieiga per internetą: http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/PRAGUE_COMMUNIQUE.pdf.

⁶ Ibid. Čia ir toliau – apžvalgos autoriaus vertimas.

⁷ Berlyno komunikatas (angl. *Berlin Communiqué*), 2003. Prieiga per internetą: http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/Berlin_Communique1.pdf.

⁸ Bergeno komunikatas (angl. *Bergen Communiqué*), 2005. Prieiga per internetą: http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/Bergen_Communique1.pdf.

⁹ Ibid.

Iškart po susirinkimo Bergene buvo suburta darbo grupė, parengusi socialinės dimensijos aukštajame moksle tikslą, patvirtintą Londono komunikate¹⁰, o savo ataskaitoje¹¹ puikiai pagrindė socialinės dimensijos svarbą ir būtinumą EAME: (I) tai lygių galimybių klausimas; (II) tai viso turimo visuomenės potencialo panaudojimo klausimas – jokia visuomenės dalis nebėra ignoruojama; (III) tai aukštojo mokslo kokybės ir EAME patrauklumo klausimas.

Dabartiniuose dokumentuose kalbant apie socialinę dimensiją dažniausiai referuojama į Londono komunikatą¹², kuriame pirmą kartą buvo aiškiai įvardintas socialinės dimensijos tikslas: „Mes siekiame, kad studentai, stojantys, besimokantys ir baigiantys aukštąjį mokslą, visais lygmenimis atspindėtų visuomenėje esančių grupių įvairovę. Mes dar kartą patvirtiname, kaip svarbu, kad kiekvienas studentas galėtų baigti studijas be kliūčių, susijusių su socialine ar ekonomine padėtimi. Tad mes ir toliau ketiname teikti studentams adekvačias paslaugas, kurti lankstesnius mokymosi kelius – tiek sudarant sąlygas patekti į aukštąjį mokslą, tiek jau studijuojant ir taip pat plėsti aukštojo mokslo prieinamumą visuose lygmenyse, remiantis lygių galimybių principu“¹³. Perfrazuojant paprastesniu pavyzdžiu – jei Lietuvoje yra apie 7 proc. lenkų tautybės žmonių, tai būtų normalu, jei panašus ar didesnis procentas lenkų tautybės žmonių sudarytų ir Lietuvos aukštųjų mokyklų studentų populiaciją.

*„Mes siekiame, kad studentai, stojantys,
besimokantys ir baigiantys aukštąjį mokslą, visai
lygmenimis atspindėtų visuomenėje esančių grupių
įvairovę“ (Londono komunikatas, 2007)*

Nemaža dalis valstybių ėmėsi priemonių šiam tikslui pasiekti, bet daugelis veiksmų vyko padrikai, be realaus pokyčių vertinimo. Taip nutiko, nes vos kelios valstybės nusistatė aiškius ir pamatuojamus tikslus, orientuotus į aukštojo mokslo prieinamumo didinimą (standartiškai susiedamos šiuos tikslus su aukštajame moksle nereprezentuojamų studentų grupių rodikliais), o likusi dalis valstybių tam tinkamo dėmesio neskyrė. Dar prastesnė situacija visose valstybėse buvo (ir vis dar yra) su reikiamų duomenų rinkimu.

Dėl šių priežasčių aukštojo mokslo ministrų 2009 m. patvirtintame Liuvono/ Naujojo Liuvono komunikate¹⁴ buvo aiškiai numatyta, kad kiekvienai Bolonijos proceso narei reikia „numatyti pamatuojamus tikslus bendro aukštojo mokslo prieinamumo didinimui ir platesniam nereprezentuojamų studentų grupių įtraukimui į aukštąjį mokslą, kurie būtų pasiekti iki

¹⁰ Londono komunikatas (angl. *London Communique*), 2007. Prieiga per internetą: http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/London_Communique18May2007.pdf.

¹¹ Working Group on Social Dimension and Data Mobility of Staff and Students, Report for BFUG 12-13 October, 2006. Prieiga per internetą: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CCOQFjABahUKEwilpt_K35fIAhUC2CwKHsn2DMY&url=http%3A%2F%2Farchive.ehea.info%2FgetDocument%3Fid%3D1778&usq=AFQjCNGBtVYJGpUb-NlNfmP-Yunc2YMSvQ&cad=rja.

¹² Londono komunikatas (angl. *London Communique*), 2007. Prieiga per internetą: http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/London_Communique18May2007.pdf.

¹³ Ibid.

¹⁴ Liuvono/ Naujojo Liuvono komunikatas (angl. *Leuven/ Louvain-la-Neuve Communique*), 2009. Prieiga per internetą: http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/Leuven_Louvain-la-Neuve_Communicu%C3%A9_April_2009.pdf.

artėjančio dešimtmečio pabaigos“¹⁵. Vienas iš geresnių praktinių šios politinės nuostatų pavyzdžių yra Airijos Nacionalinis prieinamumo planas¹⁶ (angl. *Ireland National Access Plan*), kuris bus pristatytas kituose šios apžvalgos skyriuose.

Liuvono/ Naujojo Liuvono komunikate taip pat detaliau paaiškinama kaip yra suvokiamos „adekvačios sąlygos studijuoti ir baigti“: „mokymosi aplinkos gerinimas, visų barjerų studijuoti šalinimas ir tinkamų ekonominių sąlygų sudarymas studentams, kad jie galėtų išnaudoti visas studijų teikiamas galimybes visuose lygmenyse“¹⁷. Galiausiai 2012 m. priimtame Bukarešto komunikate¹⁸ ministrai dar kartą pareiškė įsipareigojimą dėti visas pastangas siekiant socialinės dimensijos plėtros Europos aukštojo mokslo erdvėje.

Kodėl verta prioritetizuoti socialinę dimensiją?

1. **Didinamas socialinis teisingumas.** Žemesnis išsilavinimo lygis yra tiesiogiai susijęs su didesne skurdo bei socialinės atskirties rizika. Aukštojo mokslo prieinamumo didinimas bei, svarbiausia, platesnis nereprezentuojamų grupių įtraukimas, leidžia mažinti socialinę nelygybę.
2. **Palaikoma socialinė raida.** Aukštasis išsilavinimas yra naudingas ne tik pačiam individui, bet ir visai visuomenei. Nereprezentuojamų grupių įtraukimas į aukštąjį mokslą didina tarpusavio supratimą, daro visuomenę sveikesnę (tiek psichinės, tiek fizinės sveikatos prasme) ir pilietiškai aktyvesnę.
3. **Skatinamas ekonominis augimas.** Žinių ekonomikoje ypač svarbūs talentingi ir konkurencingi individai. Būtent didesnės investicijos į visuomenę bei nereprezentuojamas grupes, užtikrinant galimybes patekti ir įgyti aukštąjį išsilavinimą, leidžia maksimaliai atskleisti populiacijoje slypintį talentą ir potencialą, prisidedanti prie valstybės tarptautinio konkurencingumo.

1.2. SOCIALINĖ DIMENSIJA IR SOCIALIAI JAUTRIOS STUDENTŲ GRUPĖS

Praeitame poskyryje buvo pristatyta socialinės dimensijos sampratos (o kartu ir sąvokos) raida Bolonijos proceso kontekste. Galima būtų susidaryti klaidingą įspūdį, jog socialinė dimensija yra išimtinai Bolonijos proceso ir Europos aukštojo mokslo erdvės sukurtas konstruktas. Principinės nuostatos, kurios tapo prielaida boloniškajai socialinės dimensijos sampratai, atsirado gerokai

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Čia galite rasti Airijos Nacionalinius prieinamumo planus, įgyvendinimo ataskaitas ir pan.: <http://www.heai.ie/en/policy/national-access-office/introduction>.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Bukarešto komunikatas (angl. *Bucharest Communiqué*), 2012. Prieiga per internetą: <http://www.ehea.info/Uploads/%281%29/Bucharest%20Communique%202012%281%29.pdf>.

anksčiau, o pagrindiniu moderniu šių ištakų šaltiniu galima laikyti 1963 m. lordo L. Robbins ataskaitą¹⁹.

Nors pagrindinė ataskaitos paskirtis buvo įvertinti ateities aukštojo mokslo vystymosi tendencijas bei pateikti rekomendacijas, kaip britų aukštojo mokslo sistema galėtų pasirengti artėjantiems iššūkiams, joje taip pat buvo suformuluotas principas, kuris šiandien vis labiau įsitvirtina europiniame aukštojo mokslo kontekste: „<...> mes priėmėme kaip aksiomą tai, jog aukštasis mokslas turi būti prieinamas visiems pagal gebėjimus <...>“²⁰.

Jau anksčiau buvo aptarta, kad ne tik gebėjimai, bet ir įvairūs kiti veiksniai, tokie kaip socialinis kapitalas, materialių išteklių ar tiesiog didesnių galimybių turėjimas, lemia jauno žmogaus galimybes patekti į aukštąjį mokslą, sėkmingai studijuoti ir baigus įsidarbinti. Suliejus L. Robbins išsakytą principą ir moksliniais tyrimais paremtas žinias, apie kitų veiksnių įtaką, mes grįžtame į pirmame šio skyriaus poskyryje pristatytą, Bolonijos procese gimusį socialinės dimensijos apibrėžimą – veiksnių, nesusijusių su asmens turimais gebėjimais, eliminavimą.

Svarbu nepamiršti, jog tiek socialiai jautrios grupės, tiek joms trukdantys veiksniai yra kontekstualūs, t. y. priklausantys nuo konkrečios aplinkos, susiformavusios tradicijos, socialinių normų ir stereotipų, vyraujančių konkrečioje visuomenėje, ir t.t. Tai reiškia, kad net kalbėdami apie tas pačias nereprezentuojamas grupes skirtingose valstybėse turime būti atidūs ir aiškintis realias priežastis, trukdančias toms grupėms priklausantiems asmenims įstoti ar sėkmingai baigti aukštąjį mokslą. Būtent tokio kokybinio tyrimo, pritaikyto Lietuvos kontekstui, rezultatai bus plačiau aptarti trečiajame šios apžvalgos skyriuje.

Mintyje turėdami Londono komunikate nubrėžtą tikslą („studentai <...> atspindėtų visuomenėje esančių grupių įvairovę“) ir kalbėdami apie socialiai jautrias studentų grupes, visų pirma, turėtume kreipti žvilgsnį į Lietuvos aukštosiose mokyklose studijuojančių studentų sudėtį. Deja, to padaryti negalime, nes Lietuvoje šiuo metu nėra renkami duomenys, kurie leistų kiekybiškai įvertinti, kokios studentų grupės galėtų būti laikomos nereprezentuojamomis.

Tad siekiant iškelti hipotezes apie socialiai jautrias studentų grupes Lietuvoje, buvo pasitelkti keli skirtingi šaltiniai:

1. *Eurydice* ataskaitoje „Europos aukštojo mokslo modernizavimas: finansavimas ir socialinė dimensija“²¹, parengtoje 2011 m., gan plačiai nagrinėjamas nereprezentuojamų studentų grupių klausimas. Šalia daugybės smulkių, nišinių, nuo labai specifinio konteksto priklausančių grupių (ar teisingiau – pogrupių) yra įvardijami 5 pagrindiniai aspektai, kuriuos dažniausiai naudoja Europos valstybės, siekdamos apibrėžti aukštajame moksle nereprezentuojamas grupes: (I) socialinis ekonominis statusas (apima tiek finansinę individo ar šeimos padėtį, tiek tėvų išsilavinimo lygmenį); (II) lytis; (III) specialūs poreikiai; (IV) etninė priklausomybė; (V) amžius.

¹⁹ Didžiosios Britanijos Aukštojo mokslo komiteto, kuriam vadovauti buvo paskirtas Lionel Robbins, ataskaita, 1963. Prieiga per internetą: <http://www.educationengland.org.uk/documents/robbins/robbins1963.html>.

²⁰ Ibid.

²¹ Modernisation of Higher Education in Europe: Funding and the Social Dimension, 2011. Prieiga per internetą: http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/131en.pdf.

2. Mokslo ir studijų stebėsenos ir analizės centras 2014 m. parengta „Lietuvos studijų būklės apžvalga“²², ypatingą dėmesį skyrė Lietuvos aukštojo mokslo socialinei dimensijai įvardinti. Tai pirmasis sisteminis darbas šia tema, bet dėl jau minėtos duomenų trūkumo priežasties, pateikta analizė nėra išsami. Šioje apžvalgoje išskiriamos 5 nagrinėjamos studentų grupės: (I) įvairaus amžiaus asmenys; (II) vyrai ir moterys; (III) asmenys, turintys specialiųjų poreikių; (IV) asmenys, baigę tautinių mažumų mokyklas; (V) įvairaus socialinio ekonominio statuso ir finansinių pajėgumų asmenys.
3. Vilniaus universiteto Studentų atstovybė (VU SA) 2014 m. pradžioje organizavo tarptautinę ir kartu pirmąją Lietuvoje konferenciją socialinei dimensijai aukštajame moksle aptarti – „Socialinės dimensijos gerinimas universiteto aplinkoje“. Konferencijos metu buvo aptarti jau anksčiau išvardinti aspektai bei keli papildomi: (I) studentai, atvykę iš mažesnių miestų ar regionų; (II) vaikų globos namų auklėtiniai.
4. Vilniaus universiteto profesorius Romas Lazutka kartu su studente Dovile Šliužaitė 2012 m. atliko tyrimą, kurio metu nustatė, jog asmenys, kurių tėvai nėra įgiję aukštojo išsilavinimo, turi mažesnes galimybes patekti į aukštąją mokyklą bei baigti studijas²³.

Remiantis įvardintais šaltiniais ir ekspertiniu autoriaus vertinimu buvo nutarta išskirti 5 galimai socialiai jautrias studentų grupes: (I) turintys žemesnį socialinį-ekonominį statusą (apimant tiek finansinį, tiek tėvų turimo išsilavinimo aspektus); (II) specialiųjų poreikių turintys studentai; (III) tautinėms mažumoms (rusų, lenkų) priklausantys studentai; (IV) asmenys, studijuoti atvykę iš mažesnių regionų; (V) vaikų globos namų auklėtiniai. Atsižvelgiant į šias grupes, buvo atlikta Lietuvos paramos sistemos ir užsienio patirčių analizė, o su šiomis grupėmis priklausančiais asmenimis atliktos fokus grupių analizės bei pusiau struktūruoti kokybiniai interviu²⁴.

SD kaip tikslas – stojantys, besimokantys ir baigiantys aukštąjį mokslą, visais lygmenimis atspindėtų visuomenėje esančių grupių įvairovę (Londono komunikatas, 2007).

SD kaip procesas – kliūčių patekti, studijuoti ir baigti AM šalinimas įvairiomis priemonėmis (nediskriminuojančios stojimo sąlygos, akademinė ir socialinė parama, psichologinė ir mokymosi pagalba, karjeros konsultavimas, finansinė parama ir t.t.).

SD apima 4 lygius: (I) prieš stojant (angl. *before entry*); (II) stojimo metu (angl. *at entry*); (III) studijų metu; (IV) pereinant į darbo rinką. Kiekviename lygyje siekiant kiekvienai socialiai jautriai studentų grupei pagerinti sąlygas, reikia naudoti būtent joms pritaikytas priemones.

²² Lietuvos studijų būklės apžvalga, 2014. Prieiga per internetą: http://mosta.lt/images/leidiniai/Lietuvos_studiju_bukles_apzvalga_2014.pdf.

²³ Lazutka, R., Šliužaitė, D. „Socialinis teisingumas ir socialinių-ekonominių grupių reprezentavimas skirtingo prestižo studijų programose Lietuvoje“ in *Acta Paedagogica Vilnensia*, nr. 28, 2012. Prieiga per internetą: <http://www.zurnalai.vu.lt/files/journals/157/articles/2941/public/9-22.pdf>.

²⁴ Lyties ir amžiaus aspektų buvo nuspręsta netraukti į tolimesnę analizę dėl to, jog šiems kriterijams yra gan nemažai statistinės kiekybinės medžiagos ir papildomų kokybinių tyrimų atlikti einamuoju metu nebuvo verta.

II. PARAMA STUDENTAMS LIETUVOJE IR UŽSIENIO ŠALIŲ PATIRTIS

Šis skyrius susidės iš 6 poskyrių, kurių pirmieji 5 bus skirti atskiroms galimai socialiai jautrioms studentų grupėms apibūdinti. Pirmajame poskyryje bus kalbama apie žemesnio socialinio ekonominio statuso asmenis, antrajame – apie specialiųjų poreikių turinčius asmenis. Trečiajame skyriuje bus aptariami studentai, baigę tautinių mažumų (lenkų ir rusų) mokyklas, ketvirtajame – studentai, atvykę iš regionų, o penktajame – ypatingai mažai dėmesio susilaukianti jaunimo grupė – vaikų globos namų auklėtiniai.

Kiekviename poskyryje bus pristatyta šiuo metu valstybės tvarkoma studentų paramos sistema, susijusi su aptariama grupe. Autorius stengsis išvengti pernelyg smulkmeniško teisės aktų bei kiekybinių duomenų nagrinėjimo, koncentruodamasis į kokybinius aptariamą paramos aspektus. Šalia Lietuvos situacijos pristatymo bus aptariamoms ir gerosios užsienio valstybių patirtys. Paskutiniajame poskyryje bus trumpai pristatyti įvairioms kitoms socialiai pažeidžiamoms grupėms teikiamos paramos pavyzdžiai užsienio valstybėse. Nuorodos į įvairias naudingas ataskaitas, susijusias su nagrinėjama tema yra pateiktos leidinio pabaigoje esančiame literatūros sąrašė.

Plačiau visa aukštojo mokslo (studijų) finansavimo sistema nebus aptariama. Daug vertingų duomenų bei įžvalgų galima rasti *Eurydice*²⁵ ar Europos studentų sąjungos²⁶ (ESU) atliktuose tyrimuose. Apibendrintai galima būtų pasakyti, jog Lietuvoje finansavimo studijoms gavimas visiškai priklauso nuo mokinių akademinų rezultatų. Šiuo požiūriu Lietuva gan stipriai išsiskiria iš kitų Europos valstybių, kuriuose akademinų rezultatų principai bandomi derinti su realiais asmenų poreikiais (žr. minėtus *Eurydice* ir ESU tyrimus). Pavyzdžiui, Gruzijoje, net 20 proc. valstybės finansuojamų aukštojo mokslo vietų yra skiriama remiantis ne pasiekimais, o socialiniais poreikiais. Lietuva yra viena iš poros valstybių, kuriose pateikimas į aukštąjį mokslą priklauso tik nuo akademinų pasiekimų.

Nors Švietimo ir mokslo ministerija studentams teikiamas paskolas apibrėžia kaip studentų paramos studijoms priemonę, didinančią aukštojo mokslo prieinamumą, Lietuvoje šiuo metu nėra pakankamai duomenų, kurie galėtų patvirtinti tokią prielaidą. Ekspertinis vertinimas leidžia teigti, jog dabartinė paskolų sistema nėra sukurta pasiekti tikslinems, socialiai jautresnems asmenų grupėms, todėl aukštojo mokslo prieinamumo nedidina arba tai daro labai ribotai (žr. jau minėtus *Eurydice* ir ESU tyrimus, taip pat PL4SD projekto ekspertų Lietuvos vertinimo išvadas²⁷). Moksliniai tyrinėjimai apie studentų paskolas taip pat daug teigiamų dalykų apie šią priemonę pasakyti negali²⁸. Dėl nacionalinio lygmens duomenų trūkumo ir dėl to, jog Lietuvos

²⁵ Modernisation of Higher Education in Europe: Funding and the Social Dimension, 2011. Prieiga per internetą: http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/131en.pdf ir National Student Fee and Support Systems in European Higher Education, 2014. Prieiga per internetą: http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/facts_and_figures/fees_support.pdf.

²⁶ Compendium on Financing of Higher Education: Final Report of The Financing the Students' Future Project, 2013. Prieiga per internetą: <http://esu-online.org/resourcehandler/215ed8e5-2335-4540-b6f4-52ff467e9504/>.

²⁷ Projekto „Peer Learning for Social Dimension“ socialinės dimensijos Lietuvos aukštajame moksle galutinio vertinimo ataskaita, 2014. Prieiga per internetą: http://www.pl4sd.eu/images/CR_Final_Report_Lithuania_Final_version.pdf.

²⁸ Pavyzdžiui: Dowd, Alicia C., Coury, T. *The Effect of Loans on the Persistence and Attainment of Community College Students* in Research in Higher Education, vol. 47, nr. 1, p. 33-62, 2006.

studijų paskolų sistema nėra orientuota į atskiras tikslines grupes, ji toliau nebus nagrinėjama šioje apžvalgoje.

2.1. ŽEMESNIO SOCIALINIO-EKONOMINIO STATUSO STUDENTAI

Jau minėtas profesoriaus R. Lazutkos tyrimas bei MOSTA parengta „Lietuvos studijų būklės apžvalga“ rodo, kad žemesnis socialinis-ekonominis statusas turi didelę įtaką studento galimybėms. Didesnis santykinis nuošimtis studentų, kurių tėvai nėra įgiję aukštojo išsilavinimo, studijuoja mažiau prestižinėse aukštosiose mokyklose ir studijų programose²⁹. MOSTA duomenimis 48 proc. kolegijų ir 69 proc. universitetų studentų tėvai turi aukštąjį išsilavinimą, kai iš viso Lietuvoje aukštąjį išsilavinimą turi 34 proc. gyventojų (MOSTA, 2014).

Vieni gyvenantys asmenys ar asmenys iš šeimų, turinčių mažas pajamas, gali pretenduoti gauti socialines stipendijas, kurių skirstymą administruoja Valstybinis studijų fondas (VSF). Socialinės stipendijos dydis – 390 litų per mėnesį (suma eurais – 114 eurų)³⁰. Tai vienintelė valstybinė parama, teikiama žemesnio socialinio-ekonominio statuso studentams.

Atskirai verta paminėti, kad šios paramos skyrimo kriterijai nėra paremti vien „poreikiais“ (angl. *need*), bet taip pat ir studento akademiniais pasiekimais (angl. *merit*). Kalbant tiksliau, dabartinis teisinis reguliavimas numato, kad studentai, turintys daugiau nei vieną akademinę skolą, negali pretenduoti į socialinę stipendiją. Tokia nuostata mažina socialiai jautrių grupių išitraukimą į aukštąjį mokslą, nes kaip jau aptarta anksčiau, yra bendrai sutariama, kad studento akademiniai pasiekimai priklauso ne tik nuo jo gebėjimų ir pastangų, bet ir nuo įvairių kitų faktorių. Tad, šiuo atveju, nors socialinės stipendijos turėtų padėti eliminuoti tuos kitus faktorius, pastaroji nuostata galimai juos kaip tik paaštrina. Apie racionalaus pagrindo trūkumą šiam principui pasisakė ir tarptautiniai ekspertai, kurie buvo atvykę įvertinti socialinės dimensijos Lietuvos aukštajame moksle „*Peer Learning for Social Dimension (PL4SD)*“ projekto metu³¹.

Daugiau Lietuvoje jokios nacionalinės paramos mechanizmo studentams, patenkantiems į šią grupę, nėra. Tiesa, verta paminėti, kad mokiniams iš socialiai pažeidžiamų šeimų yra skiriamas nemokamas maitinimas, o atskirose aukštosiose mokyklose egzistuoja papildomos paramos rūšys, bet dažniausiai tik finansinės (pavyzdžiui, vienkartinės socialinės stipendijos Vilniaus universitete, skiriamos įvairių atsitikimų atvejais ir priklausančios nuo studento ar jo šeimos gaunamų pajamų per mėnesį³²).

Programa pirmos kartos (angl. *first generation*)³³ studentams Vokietijoje³⁴. Vokietijoje jau keletą metų vykdoma *ArbeiterKind.de* programa, kurios tikslas – didinti jaunų žmonių, kurių šeimose nėra nei vieno aukštąjį išsilavinimą įgijusio asmens, aspiracijas siekti aukštojo mokslo bei padėti jau studijuojantiems pirmos kartos studentams.

²⁹ Lazutka, R., Šliužaitė, D. „Socialinis teisingumas ir socialinių-ekonominių grupių reprezentavimas skirtingo prestižo studijų programose Lietuvoje“ in *Acta Paedagogica Vilnensia*, nr. 28, 2012. Prieiga per internetą: <http://www.zurnalai.vu.lt/files/journals/157/articles/2941/public/9-22.pdf>.

³⁰ Estijoje veikianti panaši sistema išmoka nuo 70 iki 220 eurų per mėnesį studentams.

³¹ Projekto „*Peer Learning for Social Dimension*“ socialinės dimensijos Lietuvos aukštajame moksle galutinio vertinimo ataskaita, 2014. Prieiga per internetą: http://www.pl4sd.eu/images/CR_Final_Report_Lithuania_Final_version.pdf.

³² Daugiau informacijos apie VU vienkartinės socialines stipendijas galite rasti: <http://vusa.lt/vienkartines-socialines-stipendijos>.

³³ Šeimose nebuvo asmenų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą.

³⁴ Daugiau informacijos apie programą galima rasti: www.arbeiteirkind.de.

Statistika rodo, jog tokie studentai yra nereprezentuojami aukštajame moksle, o pagrindinės priežastys, kodėl šie studentai nesiekia aukštojo išsilavinimo, anot programos vykdytojų, yra: (I) informacijos trūkumas – „studijuoją tik turtingų tėvų vaikai“; (II) baimės ir išankstiniai nusistatymai – „man nepasisėks“; (III) palaikymo iš šeimos trūkumas – „reikia greičiau užsidirbti savarankiškai“.

Pagalbą teikia patys pirmos kartos studentai, kurie sėkmingai įsiliejo į aukštąjį mokslą ir dabar nori padėti tai padaryti kitiems jauniems žmonėms, esantiems panašioje situacijoje. Iš viso programoje savanoriauja 6000 studentų. Pagalba teikiama įvairiais būdais: nuotoliniu (internetiniame puslapyje, socialiniuose tinkluose, elektroniniu paštu), telefonu, įvairių renginių mokyklose ir aukštosiose mokyklose metu bei mentoriant pavieniams asmenims.

Airijos HEAR programa³⁵. HEAR programa (*Higher Education Access Route*) skirta papildomų galimybių studentams, iš prastesnės socialinės-ekonominės padėties šeimų ar labiau socialiai pažeidžiamų Airijos regionų, sukūrimui. Kad studentas galėtų dalyvauti šios programos atrankoje jis turi atitikti tam tikras kriterijų kombinacijas³⁶.

Programos veikimo logika yra gan paprasta: Airijoje yra patvirtintas nacionalinis strateginis aukštojo mokslo dokumentas, kuriame daug dėmesio skiriama socialinės dimensijos plėtrai ir numatyti aiškūs rodikliai, kuriuos Airija yra užsibrėžusi pasiekti per ateinantį laikotarpį. Pasirašant sutartis tarp valstybės ir aukštųjų mokyklų, su kiekviena mokykla atskirai susitariama dėl tam tikrus kriterijus atitinkančių studentų priėmimo. Tokiu būdu, kiekvienoje aukštojoje mokykloje kasmet rezervuojamas tam tikras skaičius vietų programoje dalyvaujantiems asmenims, tad tie, kurie atitinka kriterijus, gauna HEAR programos paramą ir patenka į aukštąsias mokyklas.

Airijoje yra ir daugiau programų, kurios suteikia galimybę studentams skirtingais būdais įstoti į aukštąją mokyklą ar teikia įvairia pagalbą tiems, kuriems to labiausiai reikia³⁷. Įvairių programų ir kitų priemonių, siekiančių į aukštąjį mokslą pritraukti nereprezentuojamas studentų grupes, gausa, gali būti paaiškinta tuo, jog airiai yra bene vienintelė valstybė labai kryptingai ir strategiškai dirbanti su socialine dimensija aukštajame moksle.

2.2. STUDENTAI TURINTYS SPECIALIŲJŲ POREIKIŲ

Studentai su specialiaisiais poreikiais yra viena dažniausiai minimų nereprezentuojamų grupių aukštajame moksle. Tokia situacija vyrauja ne tik Lietuvoje, bet ir daugelyje kitų valstybių. Lietuvoje specialiųjų poreikių turinčių asmenų yra daugiau nei 8 proc., o specialiųjų poreikių turintys studentai tarp visų Lietuvos studentų sudaro mažiau nei 0,8 proc.³⁸ Šios grupės asmenų nereprezentavimas aukštajame moksle akivaizdus, nepaisant to, kad per pastarąjį dešimtmetį negalią turinčių studentų skaičius aukštosiose mokyklose išaugo net 3 kartus.

Lietuvoje specialiųjų poreikių studentams yra teikiama net kelių rūšių finansinė parama. Visų jų teikimą administruoja Valstybinis studijų fondas (VSF). VSF teikia dviejų rūšių išmokas neįgaliesiems: (I) specialiesiems poreikiams tenkinti – 180 litų per mėnesį (suma eurais – 52,13

³⁵ Daugiau informacijos apie programą galima rasti: www.accesscollege.ie/hear.

³⁶ Daugiau informacijos apie kriterijų kombinacijas galima rasti: www.accesscollege.ie/hear/eligibility-indicators.

³⁷ Kaip dar kelis pavyzdžius galima paminėti „Trinity Access 21“: <http://www.tcd.ie/ta21> ir „College for Every Student“: <http://www.collegefes.org>.

³⁸ Dalis apskaičiuota remiantis „Lietuvos švietimas skaičiais. Studijos“, 2014. Prieiga per internetą: http://mosta.lt/images/leidiniai/Lietuvos_svietimas_skaiciais_2014_Studijos.pdf.

euro) ir (II) išmoka studijų kainai iš dalies kompensuoti – 419,86 lito (suma eurais – 121,6 euro). Taip pat specialiųjų poreikių turintys studentai gali gauti ir socialinę stipendiją (žr. praeitame poskyryje).

Atkreiptinas dėmesys, jog išmoka studijų kainai iš dalies kompensuoti atsirado tuo metu, kai dalis aukštosiose mokyklose studijavusių studentų turėjo mokėti studijų įmokas (520 litų (suma eurais – 150,6 euro) per semestrą). Lyginant šias sumas, galima būtų teigti, jog parama išties buvo reikšminga, bet po 2009 m. įvykusios mokslo ir studijų reformos, studijų kainos išaugo kelis kartus (nuo 3,5 tūkst. litų iki 18 tūkst. litų metams – nuo 1 tūkst. litų iki 5,3 tūkst. euro) ir minėta parama prarado savo esmę.

VSF taip pat administruoja Europos Sąjungos struktūrinių fondų projektą, kurio viena iš veiklų – tikslinės išmokos neįgaliesiems. Projekto dėka specialiųjų poreikių studentai gali gauti kas mėnesines tikslines išmokas, kurių dydis siekia 520 litų (suma eurais – 150,6 euro). Nors VSF atstovai anksčiau yra patikinę apie projekto tęstinumo planus, šiuo metu nėra sudaryti jokie formalūs susitarimai, todėl neįmanoma pasakyti ar ši paramos rūšis išliks ir ateityje.

Siekiant gauti bet kurią iš anksčiau minėtų paramų, studentai su specialiaisiais poreikiais turi neturėti akademinį skolą (išskyrus socialinių stipendijų atvejais, kai leistina turėti ne daugiau nei vieną akademinę skolą) ir jų darbingumo lygis turi būti ne didesnis nei 45 proc. Šie kriterijai leidžia įvertinti paramos sistemos principus, kurie labai stipriai orientuoti į akademinis rezultatus ir formalizmą, o ne studentų poreikius.

Darbingumo kriterijus tik sustiprina tiek Lietuvoje bendrai, tiek aukštosiose mokyklose paplitusią itin siaurą specialiųjų poreikių sampratą, kuri apsiriboja regos, klausos, judėjimo ir psichikos negaliomis. Nors, remiantis MOSTA atlikto *EUROSTUDENT V* tyrimo rezultatais³⁹, kas trečias studentas Lietuvoje teigia, jog turi įvairių sveikatos sutrikimų ir kas penktam jie kelia sunkumų studijuojant.

Verta paminėti, kad Lietuvoje yra susiklosčiusi tokia situacija, kai tai pačiai kategorijai studentų skiriant paramą, skirtingos jos priemonės taiko skirtingus kriterijus, t. y. norint gauti socialinę stipendiją ir kitas neįgaliųjų ar tikslines išmokas, sutampa visi kriterijai, išskyrus akademinis pasiekimus. Tik specialiųjų poreikių studentams skiriama parama, šiuo atveju, net griežčiau vertina tokius studentus, nes norint ją gauti, studentas negali turėti nei vienos akademinės skolos, o norint gauti socialinę stipendiją – negali turėti daugiau nei vieną akademinę skolą. Jau anksčiau minėta, kad PL4SD ekspertai, vertindami socialinę dimensiją Lietuvoje atkreipė dėmesį į netikslingą akademinis rezultatų kriterijaus taikymą skiriant socialinę paramą⁴⁰.

Kai kuriose Lietuvos aukštosiose mokyklose yra skiriamas ypatingas dėmesys studentams su specialiaisiais poreikiais. Pavyzdžiui, Vytauto Didžiojo universitete daug lėšų yra investuojama į infrastruktūros pritaikymą bei yra paskirtas atskiras žmogus⁴¹, atsakingas už studentų su specialiaisiais poreikiais integraciją į akademinę bendruomenę. Visgi didžiojoje dalyje aukštųjų mokyklų Lietuvoje nėra pritaikytų sąlygų specialius poreikius turintiems studentams – aukštųjų mokyklų infrastruktūra nepakankamai išvystyta, bendrabučiai nepritaikyti gyventi regos ir,

³⁹ MOSTA atlikto *EUROSTUDENT V* tyrimo Lietuvoje rezultatai, 2014. Prieiga per internetą: http://mosta.lt/images/leidiniai/Eurostudent_5_tyrimo_Lietuvoje_rezultatai.pdf.

⁴⁰ Projekto „Peer Learning for Social Dimension“ socialinės dimensijos Lietuvos aukštajame moksle galutinio vertinimo ataskaita, 2014. Prieiga per internetą: http://www.pl4sd.eu/images/CR_Final_Report_Lithuania_Final_version.pdf.

⁴¹ Specialiųjų poreikių studentų koordinatorius gan įprasta praktika Vakarų aukštosiose mokyklose.

ypatingai, judėjimo negalia turintiems studentams, dėstytojai nėra ugdomi dirbti su tokiais studentais.

Dėstytojų parengimas dirbti su specialiujų poreikių turinčiais studentais Lenkijoje⁴². Jogailos universitete yra įkurtas atskiras skyrius (turintis kelis etatus), kuris rūpinasi paskaitų ir atsiskaitymų pritaikomumu, tobulina mokymo(si) strategijas ir pan. Įgyvendindamas vieną projektą, universitetas dėstytojams parengė nuotolinį mokymų modulį, kuriame plačiau yra pasakojama apie įvairių grupių studentus, jų poreikius, darbo su jais specifiką. Šiame modulyje taip pat yra daug praktinių patarimų, kaip elgtis vienoje ar kitoje situacijoje. Siekiant mokymą(si) daryti patrauklesniu, jis pateikiamas žaidimo forma (angl. *gamification*).

Universalus dizainas Norvegijoje. Norvegijoje yra įstatymiškai reglamentuota, jog visose aukštosiose mokyklose privalo dirbti atskiras žmogus, atsakingas už studentus su specialiaisiais poreikiais (angl. *disability officer*), ir taip pat privalo veikti mokymosi aplinkos komitetai (angl. *learning environments committee*). Šiems komitetams bei asmenims padeda Norvegijos mokslo ir technologijos universitete įsteigta organizacija *Universell*⁴³, kurią finansiškai remia Norvegijos švietimo ministerija. Organizacija teikia įvairią ekspertinę pagalbą, o viena iš svarbiausių jos funkcijų – darbas su universaliu dizainu. Norvegai turi nacionalinę strategiją universaliam dizainui, kurios tikslas – sukurti nediskriminuojančią – visiems prieinamą – fizinę aplinką. Universalus aplinkos dizainas reiškia „visiems vienodą prieinamumą, t. y. principą, jog pagrindinis dizaino sprendimas turi būti tinkamas maksimaliam skaičiui individų.“⁴⁴

Airijos DARE programa⁴⁵. DARE programa (*Disability Access Route to Education*) veikia analogiškai kaip ir Airijos HEAR programa (žr. ankstesniame poskyryje), tik yra skirta būtent specialiųjų poreikių turintiems asmenims.

2.3. TAUTINĖMS MAŽUMOMS (RUSŲ, LENKŲ) PRIKLAUSANTYS STUDENTAI

Dažnai akademinėje literatūroje ar kitose užsienio valstybėse galime pastebėti, jog etninės studentų grupės dažnai yra nepakankamai reprezentuojamos aukštajame moksle. Bet MOSTA 2014 m. studijų būklės apžvalgos⁴⁶ duomenys rodo, kad nei stojimo balai, nei stojimo rezultatai tarp rusų ir lenkų mokyklas baigusiu ir lietuvių mokyklas baigusiu asmenų reikšmingai nesiskiria. Tokias pačias išvadas kiek anksčiau (VU SA organizuotos tarptautinės konferencijos apie socialinę dimensiją metu) pristatė ir Lietuvos socialinių tyrimų centro (LSTC) jaunesnioji mokslo darbuotoja Vita Petrušauskaitė.

Nors kiekybiniai duomenys rodo, jog situacija gera – neverta pamiršti, kad Lietuvoje yra ir kitų etninių bei tautinių grupių, kurios galimai yra labiau socialiai pažeidžiamos nei pastarosios dvi. Viena iš tokių grupių, kuri net nepažvelgus į statistinius duomenis, o pasižvalgius po šalies AM, atrodo nereprezentuojama Lietuvos aukštosiose mokyklose – romų tautybės asmenys.

⁴² Daugiau informacijos galima rasti: <http://www.darelearning.eu>.

⁴³ Daugiau informacijos galima rasti: <http://www.universell.no/english>.

⁴⁴ Daugiau informacijos galima rasti: <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/nedsatt-funksjonsevne/norway-universally-designed-by-2025-web.pdf>.

⁴⁵ Daugiau informacijos apie programą galima rasti: <http://accesscollege.ie/dare>.

⁴⁶ Lietuvos studijų būklės apžvalga, 2014. Prieiga per internetą: http://mosta.lt/images/leidiniai/Lietuvos_studiju_bukles_apzvalga_2014.pdf.

Lietuvoje šiuo metu neegzistuoja jokia valstybinės paramos ar pagalbos forma, skirta tautinių ar etninių mažumų studentams.

Romų švietimo fondas⁴⁷. Tarptautinė nevyriausybinė organizacija, veikianti 14-oje valstybių ir teikianti įvairią paramą romų tautybės asmenimis. Organizacija rūpinasi romų įtraukimu į įvairius švietimo lygmenis. Be to, kad ji atlieka arba finansuoja įvairius su romu švietimu susijusius tyrimus, skatina struktūrinį dialogą su valdžios sektoriumi atskirose valstybėse, ji taip pat turi stipendijų programą studijuojantiems romams.

Pereinamosios programos (angl. *bridging courses*) Švedijoje⁴⁸. Švedijoje pastebėta, kad migrantai susiduria su įvairiomis kliūtimis, nepaisant to ar jie turi aukštąjį išsilavinimą, ar ne, t. y. net turimas išsilavinimas, įgytas kitoje valstybėje, yra mažiau vertinamas darbdavių nei įgytas Švedijoje. Todėl nuo 2005 m. buvo pradėta pereinamųjų programų programa, skirta daugiausia teisininkams, pedagogams, administratoriams ir t.t. (kursų skaičius plečiamas). Šią programą finansuoja Švedijos vyriausybė, o jos veikimo logika yra susieta su kvalifikacijos pripažinimo ir kėlimo sistema. Žmonės, įgiję aukštąjį išsilavinimą kitoje valstybėje ir šiuo metu gyvenantys Švedijoje, gali aplikuoti į tokias programas, kur jiems nustatoma turima kvalifikacija ir sudaromas individualus planas, kuris užtikrina, kad jų įgytas išsilavinimas būtų lygiai toks pats, kokį įgyja Švedijoje besimokantys studentai.

Parengiamieji kursai migrantams Suomijoje⁴⁹. Suomijoje yra reglamentuota, kad imigrantams, norintiems studijuoti kolegijose, yra rengiami nemokami parengiamieji kursai, skirti suteikti būtiniausių žinių ir įgūdžių, kurių reikės tęsiant studijas. Pradėjus lankyti tokius kursus, nepaisant to, kad formaliai asmuo nėra laikomas studentu, jam tampa prieinami visi studentų paramos mechanizmai.

Tarptautinė mentorystės programa Vokietijoje⁵⁰. Programa veikia vadovaudamasi standartiniu mentorystės modeliu, išskyrus tai, kad mentoriai ir programos dalyviai yra parenkami būtinai iš dviejų skirtingų grupių – imigrantų ir vietinių gyventojų. Tokiu modeliu skatinimas kultūrinis pažinimas ir tarpusavio supratimas. Programą vykdo Berlyno ekonomikos ir teisės mokykla.

2.4. STUDENTAI IŠ MAŽESNIŲ REGIONŲ

Kasmet MOSTA atliekamos Bendrojo priėmimo į Lietuvos aukštąsias mokyklas apžvalgos rodo, kad Lietuvoje egzistuoja stipri regioniško tendencija. Didžiausias procentas moksleivių iš įvairių apskričių stoja į šalia tos apskrities esančias aukštąsias mokyklas, tik Vilnius ir Kaunas, kaip didžiausiai akademiniai miestai, surenka daug studentų iš visos Lietuvos⁵¹.

Vienas svarbiausių veiksnių moksleiviams renkant studijas, yra galimybė gauti valstybės finansavimą bei tai, kad studijos atitiktų jų poreikius. Apie 20 proc. studentų teigė, kad jiems svarbu studijuoti arčiau namų, ir 10 proc. studentų – kad jų pasirinkimą lėmė galimybė studijų metu gyventi bendrabutyje. Atsakydami į klausimą, kodėl rinkosi studijas Lietuvoje, o ne

⁴⁷ Daugiau informacijos galima rasti: <http://www.romaeducationfund.hu>.

⁴⁸ Daugiau informacijos galima rasti: <http://www.oecd.org/els/mig/Schroder.pdf> ir http://www.pl4sd.eu/images/Susanna_Malm_LifelongLearning.pdf.

⁴⁹ Daugiau informacijos galima rasti: <http://www.pl4sd.eu/index.php/measure?measure=272>.

⁵⁰ Daugiau informacijos galima rasti: <http://www.pl4sd.eu/index.php/measure?measure=298>.

⁵¹ Bendrojo priėmimo į Lietuvos aukštąsias mokyklas apžvalga, 2014. Prieiga per internetą: http://mosta.lt/images/leidiniai/Priemimp_apzvalga_I_pakopa_2014.pdf.

užsienyje, daugiau nei pusė studentų nurodė tiesiogiai su finansais susijusias priežastis (galimybė studijuoti nemokamai ir studijos Lietuvoje reikalauja mažiau išlaidų)⁵².

Lietuvos aukštųjų mokyklų asociacijos Bendrajam priėmimui organizuoti (LAMA BPO) duomenimis, Lietuvoje stipriai pastebimi regioniniai netolygumai ir net egzistuoja tokių miestelių, kurių mokyklose besimokantys mokiniai neturi galimybės įstoti į aukštąją mokyklą dėl ypatingai prastų brandos egzaminų rezultatų⁵³. Švietimo ir mokslo ministerijos, Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros ir Nacionalinio egzaminų centro atliekamos analizės rodo, jog Lietuvoje skirtingų regionų mokyklų rezultatų vidurkiai gan stipriai skiriasi – geresnius rezultatus rodo didmiesčių mokyklos bei gimnazijos. Verta atkreipti dėmesį į tai, kad dispersija tarp to paties regiono mokyklų yra didesnė nei lyginant tarp regionų, todėl analizuojant šį klausimą reikėtų būti atidiems.

Lietuvoje šiuo metu neegzistuoja jokia valstybinės paramos ar pagalbos forma, skirta studentams atvykstantiems iš mažesnių regionų. Aukštosios mokyklos yra nusimačiusios savo bendrabučių skyrimo tvarkose prioritetą iš toliau atvykusiems studentams.

Parama būsto nuomai Danijoje⁵⁴. Kiekvienas studentas Danijoje, jei nuomojasi būstą, gali kreiptis ir prašyti paramos iš valstybės. Skiriant šią paramą yra atsižvelgiama į asmens per mėnesį gaunamas pajamas, jei jos neviršija nustatyto limito – parama skiriama. Didžioji dalis atskirai gyvenančių studentų šią paramą gauna. Ji ypatingai aktuali studentams, kurie atvysta studijuoti į kitą miestą nei gyveno. Tokios pačios ar panašios programos egzistuoja ir daugelyje kitų valstybių, pavyzdžiui, Slovėnijoje ar Čekijoje⁵⁵.

Socialiai labiau pažeidžiamo jaunimo aspiracijų studijuoti didinimo programa Prancūzijoje (angl. *Climbing Ropes for Success*)⁵⁶. Programa skatina universitetų ir tam tikrų mokyklų (iš socialiai ir ekonomiškai labiau atsilikusių ar mažesnių regionų) bendradarbiavimą. Bendradarbiavimas pasireiškia per keturias pagrindines veiklas: (I) studentai savanoriai kuruoja moksleivius, supažindinami juos su studijomis; (II) moksleiviai konsultuojami karjeros ir studijų pasirinkimo klausimais; (III) moksleiviams organizuojami mokymai ir teikiama asmeninė parama; (IV) skatinamos bendros kultūrinės veiklos ir socialinių poreikių tenkinimas. Pagrindinis programos tikslas – supažindinti socialiai labiau pažeidžiamus moksleivius su įvairia informacija, susijusia su aukštuoju mokslu, bei tokiu būdu padidinti jų aspiracijas siekti tolimesnio išsilavinimo. Panašios programos veikia ir Didžiojoje Britanijoje, Airijoje ir kitose šalyse, kaip dalis platesnio susitarimo tarp aukštosios mokyklos ir valstybės (žr. toliau).

SHEP programa Škotijoje⁵⁷. SHEP programa (*Schools for Higher Education Programme*) skirta padėti vaikams iš regionų, kuriuose matoma, jog dauguma mokyklų prasčiau paruošia mokinius, jie gauna prastesnius įvertinimus ir mažesnis mokinių skaičius patenka į aukštąjį mokslą. Programa veikia jau kelis dešimtmečius (keitė pavadinimą ir apimtį). Programos pagrindas – įvairūs renginiai mokyklose ir aukštosiose mokyklose, skirti didinti jaunų žmonių informuotumą apie jų galimybes bei didinti aspiracijas siekti tolimesnio išsilavinimo.

⁵² Studijos Lietuvoje: kas, ką ir kodėl studijuoja?, 2012. Prieiga per internetą: http://mosta.lt/images/documents/analize/trumprasciai/2012/studijos_lietuvoje.pdf.

⁵³ LAMA BPO oficialiai tokių ataskaitų nepateikia, bet organizacijos direktorius dažnai skaitydamas pranešimus apie bendrojo priėmimo rezultatus savo skaidrėse pateikia detalesnes analizes.

⁵⁴ Daugiau informacijos galima rasti: <http://www.pl4sd.eu/index.php/measure?measure=808>.

⁵⁵ Šioje šalyje parama skiriama kiek kitaip. Valstybė, pagal studentų paraiškų skaičių, pinigų skiria kiekvienai aukštajai mokyklai ir ši savo ruožtu padengia studentų apgyvendinimo išlaidas.

⁵⁶ Daugiau informacijos galima rasti: http://www.ehea.info/Uploads/Good%20practices%20in%20SD_France2.pdf.

⁵⁷ Daugiau informacijos galima rasti: <http://www.leapsonline.org/shep.html>.

2.5. VAIKŲ GLOBOS NAMŲ AUKLĖTINIAI

Lietuva yra tarp pirmaujančių valstybių pagal valstybinėse institucijose gyvenančių vaikų skaičių, tačiau atskirų duomenų apie jų gyvenimo sąlygas, teikiamą paramą, susijusią su aukštuoju mokslu, ar jų karjeros pasiekimus nėra. Duomenų trūkumas neleidžia detaliam analizuoti šios visuomenės grupės.

Taip pat Lietuvoje nėra jokių tyrimų ar statistikos, kuri bent iš dalies galėtų atspindėti dabartinę tokių žmonių dalyvavimo aukštajame moksle situaciją. Ilgametė praktika, dirbant su universitetu ir kolegijų studentais, leidžia teigti, jog vos keliolika vaikų globos namų auklėtinių studijavo aukštojoje mokykloje.

Šiek tiek geresnė situacija yra su našlaičiais – tokių studentų aukštosiose mokyklose yra daugiau, nors, tikslių duomenų apie realią situaciją taip pat nėra. Visgi, jei šią socialiai pažeidžiamą grupę išplėstume, įtraukdami ne tik tuos vaikus, kurie gyvena vaikų globos namuose, bet ir tuos, kurie yra praradę abu arba vieną iš tėvų ar jiems atimta globa, tuomet galėtume trumpai apžvelgti ir menką šios studentų grupės gaunamą paramą iš valstybės.

Šiuo metu Lietuvoje tiek moksleiviams, tiek studentams iki 24 metų amžiaus yra skiriama našlaičio pensija, kurios dydis varijuoja, bet Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos (Sodra) duomenimis, vidutinė našlaičių pensija Lietuvoje yra apie 108 litai (suma eurais – 31,5 euro). Nors skiriant šią paramą nėra atsižvelgiama į studento akademinį pasiekimą, bet kritiškai galima vertinti įvestą amžiaus kriterijų. Didėjant studentų vidutiniam amžiui, jis praranda savo reikšmę ir, kita vertus, toks amžiaus limitas neskatina našlaičių siekti aukštesnių akademinį rezultatų ir rinktis studijas antrojoje (magistro) pakopoje. Taip pat reikia atkreipti dėmesį, kad, jei asmens tėvai mirė jam jau sulaukus pilnametystės, tuomet jis nebegali pretenduoti į šią paramą.

Be globos likę asmenys taip pat gali pretenduoti į socialines stipendijas, kurias administruoja VSF ir kurios buvo aprašytos 2.2 ir 2.3 šio skyriaus poskyriuose.

Lietuvoje daugiau jokia parama vaikų globos namų auklėtiniams ar našlaičiams nėra teikiama. Kadangi Europoje valstybinę-institucinę globą yra pakeitusi bendruomeninė globa, tik į šią grupę nukreiptų aukštojo mokslo prieinamumą didinančių iniciatyvų rasti nepavyko. Visgi, šios grupės asmenys gali pretenduoti į įvairias paramos rūšis, kurios dažniausiai skirtos kelių tikslinių grupių asmenims remti.

Tikslinės stipendijos ir dotacijos (grantai) Moldovoje⁵⁸. Kasmet valstybė skiria dalį vietų aukštosiose mokyklose studentams iš socialiai pažeidžiamų grupių. Pirmenybė taikoma našlaičiams ar vaikų globos namų auklėtiniams.

2.6. UŽSIENIO ŠALIŲ PATIRTIS, REMIANT KITAS SOCIALIAI PAŽEIDŽIAMAS STUDENTŲ GRUPES

Šiame poskyryje bus pristatytos kelios dažniausiai pasitaikančios ar įdomiausios užsienio valstybių studentų paramos priemonės.

⁵⁸ Daugiau informacijos galima rasti: <http://www.pl4sd.eu/index.php/measure?measure=392>.

Sisteminiai ir strateginiai susitarimai valstybėje dėl socialinės dimensijos. Čia norėtusi paminėti du ryškius ir gerus pavyzdžius Europoje. Pirmasis – Airijos Nacionaliniai planai dėl teisingo aukštojo mokslo prieinamumo⁵⁹. Šių planų išskirtinis bruožas tas, kad jie buvo rengti, remiantis geriausiomis strateginio valdymo praktikomis, į jų rengimą buvo įtraukti įvairūs dalininkai, plane buvo numatyti aiškūs rodikliai, stebėsenos procesas ir atsakomybės, o pagrindinis tikslas, iškeltas plane, taip pat buvo suderintas ir su plačiąja visuomene. Sėkmingas ir principingas sutarto plano įgyvendinimas airiams leido sustiprinti savo aukštojo mokslo sistemą.

Didžioji Britanija, sekdamą sėkmingu Airijos pavyzdžiu, 2014 m. taip pat paskelbė savo nacionalinę strategiją aukštojo mokslo prieinamumui ir studentų sėkmei didinti⁶⁰. D. Britanijoje yra įsteigta ir atskira institucija – Teisingo prieinamumo tarnyba⁶¹, kuri rūpinasi aukštojo mokslo prieinamumo skatinimu. Pagrindinė šios tarnybos veikla – sutarčių dėl aukštojo mokslo prieinamumo (angl. *Access Agreements*)⁶² su aukštosiomis mokyklomis pasirašymas bei jų įgyvendinimo stebėseną. Šiuose susitarimuose kiekviena aukštoji mokykla detalčiai įsipareigoja imtis tam tikrų priemonių, kad į aukštąjį mokslą įtrauktų nereprezentuojamas studentų grupes. Šiuos susitarimus pasirašo net ir tokios aukštosios mokyklos kaip Oksfordo ar Kembridžo universitetai.

Psichologinė pagalba studentams. Įvairiose aukštosiose mokyklose Europoje (ypač plėtojančiose psichologijos mokslus) egzistuoja centras, skirtas bendruomenės narių konsultacijoms. Tokių centrų yra ir Lietuvoje, pavyzdžiui, Vilniaus universiteto Psichologinių inovacijų ir eksperimentinių tyrimų mokymų centras. Štai Danijoje, Kopenhagos universitete, taip pat egzistuoja psichologinės paramos studentams sistema⁶³, bet jos esminis išskirtinumas – psichologines konsultacijas nemokamai teikia tos pačios aukštosios mokyklos studentai. Šią programą administruoja Kopenhagos universiteto Studentų atstovybė. Graikijoje, Harokopio universitete yra įkurtas atskiras padalinys, kuris rūpinasi ne tik psichologinės pagalbos studentams teikimu, bet taip pat teikia ir mokymosi pagalbą⁶⁴. Šiame centre pagalba teikiama ir nuotoliniu būdu. Daugelyje pavyzdžių, tokios pagalbos teikimas nėra niekaip reglamentuotas ir yra paremtas savanoriškumo principu, tačiau, pavyzdžiui, Gento universitete yra numatyta, kad kiekvienas studentas, gavęs akademinę skolą, privaloma tvarka turi užsiregistruoti konsultacijai pas universiteto specialistus, mokymosi sunkumams aptarti.

Mentorystės programa baigiantiems ar baigusiems studijas Didžiojoje Britanijoje⁶⁵. Londono menų universitete (panašios programos vykdomos ir kitose Didžiosios Britanijos universitetuose) yra vykdoma programa, orientuota į studijas baigusius ir baigiančiuosius, siekiant padėti jiems tinkamai adaptuotis darbo rinkoje, lengviau susirasti darbą ir suprasti savo karjeros perspektyvas. Tai vienas iš retų pavyzdžių, kai aukštosios mokyklos sėkmingai rūpinasi socialine dimensija ir 4-jame jos lygmenyje – pereinant į darbo rinką.

⁵⁹ Daugiau informacijos: <http://www.heai.ie/en/policy/national-access-office/national-plans-equity-access-higher-education>; plano pavyzdys: National Plan for Equity Access to Higher Education 2008-2013, 2008. Prieiga per internetą: http://www.heai.ie/sites/default/files/national_plan_for_equity_of_access_to_higher_ed.pdf.

⁶⁰ National Strategy for Access and Student Success in Higher Education, 2014. Prieiga per internetą: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/299689/bis-14-516-national-strategy-for-access-and-student-success.pdf.

⁶¹ Office for Fair Access. Daugiau informacijos: <https://www.offa.org.uk>.

⁶² Daugiau informacijos galima rasti: <https://www.offa.org.uk/access-agreements>.

⁶³ Daugiau informacijos galima rasti: <http://www.pl4sd.eu/index.php/measure?measure=814>.

⁶⁴ Daugiau informacijos galima rasti: <http://www.pl4sd.eu/index.php/measure?measure=789>.

⁶⁵ Daugiau informacijos: <http://www.arts.ac.uk/student-jobs-and-careers/funding-and-mentoring/mentoring>.

Parama studentams, auginantiems vaikus Čekijoje⁶⁶. Čekijoje skiriama finansinė parama studentams, kurie auginami vaikus ir, kurių pajamos per mėnesį nėra aukštos.

Papildomi balai ar kvotos į tam tikras studijų sritis ar specialybes. Gan dažnai Skandinavijoje ar Nyderlanduose naudojama pozityvios diskriminacijos forma, kai tam tikroms nereprezentuojamoms studentų grupėms yra skiriami papildomi balai stojant į tam tikras studijų programas ar kryptis (pavyzdžiui, stojant į veterinarijos studijų programą papildomi balai skiriami vaikinams, arba merginoms, stojančioms į gamtos, technologinius, inžinierinius ar matematikos mokslus). Kartais papildomus balus keičia kvotų mechanizmas, kuris numato, kad tam tikras vietų skaičius turėtų būti skirtas tam tikrus kriterijus atitinkantiems studentams (jau minėtas Gruzijos valstybės pavyzdys, taip pat šiame poskyryje aprašyti susitarimai tarp valstybėse ir aukštųjų mokyklų turi kvotinės sistemos detalių).

Skiriaus apibendrinimas

Šiame skyriuje buvo pristatyti studentų paramos sistemos elementai, susiję su išskirtomis galimai labiau socialiai pažeidžiamomis studentų grupėmis. Taip pat buvo pristatyti įvairūs užsienyje taikomų priemonių pavyzdžiai.

Apibendrinant galima būtų išskirti keletą esminių pastebėjimų:

- Lietuvoje studentų paramos sistema iš esmės apsiriboja tik finansinėmis priemonėmis, kai užsienyje egzistuoja daugybė nefinansinės pagalbos priemonių;
- finansinė parama kartais yra menkavertė ir nereikšminga (pavyzdžiui, neįgalųjų išmokų studijų kainai sumokėti atveju);
- Lietuvoje nėra aišku, kokios studentų grupės yra nereprezentuojamos aukštajame moksle. Lietuvoje taip pat yra stipriai prigijusi pernelyg siaura specialiųjų poreikių samprata, susikoncentruojanti tik į regėjimo, klausos ir judėjimo negalias;
- tiek studijų finansavimo, tiek studentų paramos sistema Lietuvoje orientuojasi į akademinis rezultatus (angl. *merit-based*) beveik jokio dėmesio neskirdama socialiniams poreikiams (angl. *need-based*). Didžioji dalis valstybių daugiau dėmesio skiria socialiniais poreikiais paremtoms sistemoms. Priešingai nei Lietuvoje, užsienio valstybėse socialinė parama dažniausiai nėra susieta su studentų akademiniais rezultatais;
- Lietuvoje nėra nuosekliai renkami duomenys apie socialiai pažeidžiamas studentų grupes, trūksta egzistuojančių paramos priemonių vertinimo ir tobulinimo, naujų iniciatyvų, paremtų užsienio patirtimi, įgyvendinimo.

⁶⁶ Daugiau informacijos galima rasti: <http://www.pl4sd.eu/index.php/measure?measure=264>.

III. STUDENTŲ POREIKIAI – KOKYBINIO TYRIMO PRISTATYMAS

Tyrimui atlikti buvo naudojamas fokus grupių metodas bei pusiau struktūruotas interviu (pusiau struktūruoto interviu klausimynas pateikiamas priede Nr. 1). Tyrime dalyvavo moksleiviai, studentai bei studijas baigę arba nutraukę asmenys (didžioji dalis – studentai, 4 asmenys – mokiniai, 2 – baigę ar nutraukę studijas). Tyrimo dalyviai buvo atrinkti sniego gniūžtės principu, parengus kvietimą dalyvauti tyrime ir išsiunčiant keliems kriterijus atitinkantiems asmenims, buvo prašoma šiuo kvietimu pasidalinti ir su kitais asmenimis, kurie atitinka išvardintus kriterijus.

Buvo apibrėžtos 5 tiriamosios grupės: (I) žemesnio socialinio-ekonominio statuso (apimant tiek finansinį, tiek tėvų turimo išsilavinimo aspektus) asmenys; (II) specialių poreikių turintys studentai; (III) tautinėms mažumoms (rusų, lenkų) priklausantys studentai; (IV) asmenys studijuoti atvykę iš mažesnių regionų; (V) vaikų globos namų auklėtiniai. Šis skyrius bus padalintas į 5 poskyrius, kurių kiekvienas bus skirtas atskiros tiriamosios grupės studentų atsakymų rezultatų analizės pristatymui.

Iš viso tyrime dalyvavo 43 asmenys. Toliau tekste kursyvu bus išskiriamos jų originalios citatos (kalba netaisyta). Siekiant bet kokių požymių, kurie galėtų leisti atpažinti asmenį, eliminavimo, tekste naudojama vienaskaitos vyriškoji giminė.

3.1. ŽEMESNIO SOCIALINIO-EKONOMINIO STATUSO STUDENTAI

Visi tyrime dalyvavę žemesnio socialinio-ekonominio statuso studentai identifikuoja save, kaip priklausantį socialiai labiau pažeidžiamai studentų grupei. Bet toks savęs suvokimas neatskiria nuo bendruomenės, nes joje yra daug ir įvairių studentų grupių, su savomis problemomis: *„įstojus į aukštąją mokyklą, čia dažnai nesimato, ar tu esi iš šeimos kur sunki finansinė padėtis, ar ne. Universitete studentai „suprotingėja“, supranta, kad yra daug visokių žmonių su savomis problemomis (tai sunki finansinė padėtis, tai be tėvų, tai iš kokio kaimo ir t. t.). Turiu daug problemų šeimoje, bet aš nesijaučiu kitoks, tiesiog sunkiau...“*.

„Turiu daug problemų šeimoje, bet aš nesijaučiu kitoks, tiesiog sunkiau...“

Respondentai taip pat mano, kad ši studentų grupė turi išskirtinių poreikių, kalbant apie aukštąjį mokslą: *„vieniems reikia pinigų dėl mažų pajamų, kitiems dėl sveikatos problemų“*. Mažos pajamos gali lemti tai, kad studentas bus priverstas dirbti (beje, net 75 proc. visų Lietuvoje dirbančių studentų teigė dirbantys tam, kad pragyventų⁶⁷) ir dėl to gali kentėti jo studijų rezultatai. Priklausymas žemo socialinio-ekonominio statuso asmenų grupei darė įtaką stojimui – dalis rašė norimą studijuoti specialybę tik į valstybės finansuojamas vietas, nes negalėjo sau leisti svarstyti apie stojimą į valstybės nefinansuojamą studijų vietą.

⁶⁷ MOSTA atlikto EUROSTUDENT V tyrimo Lietuvoje rezultatai, 2014. Prieiga per internetą: http://mosta.lt/images/leidiniai/Eurostudent_5_tyrimo_Lietuvoje_rezultatai.pdf.

Prieš stojant studentai neturėjo jokios informacijos apie egzistuojančią studentų socialinės ir akademinės paramos sistemą Lietuvoje. Šią informaciją jie gavo jau būdami aukštojoje mokykloje iš Studentų atstovybės. Vertindamas aukštojoje mokykloje egzistuojančią akademinę paramą, vienas respondentas teigė pasigendęs mokykloje buvusios socialinės pedagogės, bet kitą vertus, manęs, kad toks tas aukštasis mokslas – visi suaugę ir turi pasirūpinti savimi. Socialinės (finansinės) paramos aspektus studentai vertino pozityviai, nors dalis jų teigė, kad gaunamos socialinės stipendijos neužtenka net jų minimaliausiems poreikiams patenkinti, jau nekalbant apie laisvalaikį.

Net 75% visų Lietuvoje dirbančių studentų teigė, jog dirba tam, kad galėtų išgyventi (EUROSTUDENT V tyrimo Lietuvoje ataskaita, 2014)

Visi respondentai teigė, kad jokio palaikymo iš kurso draugų ir dėstytojų negavo, nes jie nieko apie jų padėtį nežinojo: „*palaikymo negaunu, nes nesidalinu tuo kas man yra, tiesiog noriu atrodyti kaip paprastas studentas ir jei su manimi būtų kitaip elgiamasi jausčiausi nevertas šių studijų*“. Vienas respondentas teigė, kad gauna didelę paramą iš savo kurso draugų, kuriems yra pasisakęs apie savo padėtį. Studentų nuomonės dėl to, ar reikėtų apie savo situaciją informuoti dėstytojus, išsiskyrė – dalis teigė, kad galbūt, jei jie žinotų kaip yra iš tikrųjų, tai atitinkamai ir elgtųsi bei nesityčiotų iš studentų, kita pusė laikėsi kardinaliai priešingos nuostatos: „*mano draugė susirado pastovų darbą ketvirtame kurse, tai profesorė ją apšaukė. Nereikia dėstytojams žinoti studentų situacijos, bet reikėtų laikytis paprasčiausių etiketo taisyklių*“.

Visi respondentai sutartinai teigė, kad ypatingas dėmesys karjeros paslaugų ir karjeros valdymui nėra reikalingas, nes dėl to jiems dar nėra kilę jokių problemų. Šiuo metu Lietuvoje veikiančią paskolų sistemą studentai vertina skeptiškai ir tendencija rodo, kad jie nėra linkę prisiimti tokių didelių finansinių įsipareigojimų, nes baiminasi, jog nesugebės tų pinigų grąžinti: „*gal yra kažkokia baimė pasąmonėj, gal nenoriu didelių įsipareigojimų*“.

Paklausti ar turi siūlymų, kaip galima būtų tobulinti aukštojo mokslo sistemą, respondentai atsakymų neturėjo. Vienintelis tyrimo dalyvis atsakė, kad aukštasis mokslas turi būti nemokamas, o tuomet jau bus galima kalbėti apie lygių galimybių užtikrinimą bei sąlygų studijuoti sudarymą.

3.2. STUDENTAI TURINTYS SPECIALIŲJŲ POREIKIŲ

Naudodami kitą klausimyną, bet panašią metodiką specialiųjų poreikių turinčius studentus šiemet tyrė ir Mokslo ir studijų stebėsenos ir analizės centro specialistai. Jų parengtas leidinys⁶⁸ skirtas išimtinai šios grupės studentų analizei.

Šiame tyrime dalyvavę įvairių specialiųjų poreikių turintys (judėjimo negalia (sunkiai vaikstantys, besinaudojantys vežimėliu), regėjimo ir klausos, psichikos sutrikimų turintys, įvairiomis ligomis

⁶⁸ Aukštojo mokslo prieinamumas: negalią turinčių asmenų patirtys, 2014. Prieiga per internetą: http://mosta.lt/images/leidiniai/Aukstojo_mokslo_prieinamumas_negalia_turinciu_asmenu_patirtys.pdf.

„pavyzdžiui, cukriniu diabetu ar kt., sergantys) studentai buvo linkę save priskirti šiai socialiai pažeidžiamai studentų grupei, išskyrus vieną asmenį, kuris teigė, kad: „*nemanyčiau, tačiau galima apie tai diskutuoti*“. Paprašytas detalizuoti savo atsakymą, respondentas minėjo, kad jis turi specialių poreikių, tačiau jie nėra aiškiai identifikuojami, kaip, pavyzdžiui, judėjimo negalia, todėl jis niekaip nesiskiria nuo kitų studentų ir dėl to nepriskiria savęs šiai grupei. Tai parodo, kad specialių poreikių studentai įvairiai supranta skirtingas negalias. Tokį teiginį patvirtina ir kitas respondentas, kuris paklaustas, ar priskiria save socialiai jautriai grupei, atsakė teigiamai, tačiau minėjo, kad priskiria save ne tiesiog „neįgaliesiems“, bet specifiškai „ratukiniams“⁶⁹, teigdamas, jog „*tai yra visiškai atskiras pasaulis*“.

Svarbu atkreipti dėmesį, jog ne tik akademinė literatūra, bet ir patys specialių poreikių turintys studentai akcentuoja, jog skirtingos negalios formos negali būti tapatinamos, nes yra labai skirtingos ir parama vieną ar kitą negalią turintiems asmenims taip pat turėtų būti pagal tai diferencijuojama.

Respondentų nuomonės dėl šios grupės studentų turimų išskirtinių poreikių išsiskyrė, priklausomai nuo negalios tipo. Judėjimo negalią turintiems asmenims ypač aktualus infrastruktūros pritaikymas – ar įmanoma lengvai patekti į aukštąją mokyklą, ar yra tinkamos galimybės pasinaudoti tualetu ir pan. Negirdintys arba prastai girdintys asmenys akcentavo dėstytojų pateikiamų konspektų bei skaidrių išsamumą būtinumą, taip pat galimybę naudotis diktofonu užsiėmimų metu ar atsivesti į užsiėmimą padedančius asmenis. Dalis specialių poreikių turinčių studentų įvardino, kad jokių išskirtinių poreikių, susijusių su aukštuoju mokslu neturi.

Šiuos ir panašius lūkesčius girdime gan dažnai, bet respondentai minėjo ir labiau specifinius poreikius, apie kuriuos ne visuomet yra pagalvojama – atskiros auditorijos vaistų vartojimui (arba bent specialaus, neįgaliesiems pritaikyto erdvaus tualetu), kurios būtų pritaikytos ir laikinam pagulėjimui bei stuburo pailsinimui (aktualu studentams, turintiems stuburo traumų, nes kas tam tikrą laikotarpį jiems būtina prigulti), daliai studentų taip pat itin aktuali galimybė susidaryti laisvesnį paskaitų lankymo ar atsiskaitymų grafiką (individualų planą), o kai kuriems labai svarbu turėti galimybę aukštojoje mokykloje įsigyti daug cukraus turinčių produktus (dėl mažo gliukozės kiekio kraujyje).

Daliai studentų jų turimi specialūs poreikiai darė įtaką priimant sprendimą, kur studijuoti: „*prioritetas – ten, kur gali rinktis, o ne, visų pirma, ten kur nori*“, „*negalėjau stoti ten, kur norėjau – šokių mokytoju, pavyzdžiui*“. Taip pat dalis respondentų minėjo, kad specialiai nesirinko tam tikrų aukštųjų mokyklų, nes buvo girdėję, kad jos nėra pritaikytos studentams su specialiaisiais poreikiais. Šiame tyrime nedalyvavo specialius poreikius turintys moksleiviai ar asmenys, kurie nestojo į aukštąją mokyklą. Žvelgiant į kiekybinius studentų su specialiais poreikiais dalyvavimo aukštajame moksle skaičius, galima daryti prielaidą, kad didžioji dalis jų nestoja dėl turimų per mažų aspiracijų siekti tolimesnio išsilavinimo, o tie, kurie jas turi – tęsia studijas, nes neturi kito pasirinkimo: „*tačiau galų gale neturėjau, kur dėtis, tačiau tęsti mokslus tebenorėjau*“.

⁶⁹ Respondentas minėjo, kad tai paplitęs terminas tarp judėjimo negalią turinčių studentų, kurie yra priversti naudotis vežimėliais. Jie aiškiai atskiria save nuo kitų judėjimo negalią turinčių asmenų, kurie sunkiai vaikšto. „Ratukiniai“ taip pat kartais dar vadinami „vežimėliniais“.

Visi respondentai teigė, kad prieš patenkant į aukštąją mokyklą neturėjo jokios informacijos apie egzistuojančią akademinę paramą. Dalis jų teigė, kad ir per kelerius studijų metus apie ją nieko neišgirdo. Tai gali būti siejama su tuo, jog dalyje Lietuvos aukštųjų mokyklų akademinės pagalbos teikimas yra labai menkai išvystytas arba egzistuoja tik faktiškai, bet ne realiai.

Didžioji dalis respondentų sakė, jog prieš studijas taip pat nebuvo girdėję ir apie jokią socialinę paramą, bet visi pripažino, kad jau įstoję sužinojo apie ją ir suskubo naudotis galimybėmis.

Du respondentai minėjo, jog per aukštųjų mokyklų studijų muges yra pateikiama daug netikslios informacijos: „*stokite pas mus, pas mus viskas pritaikyta*“. Paprašyti pakomentuoti ar tai yra susiję su aukštosios mokyklos noru prisitraukti daugiau studentų ir tuo pačiu finansų, respondentai dėl to nebuvo tikri. Respondentai samprotavo, kad tokios dezinformacijos pagrindine priežastimi, visgi yra studentų su skirtingomis negaliomis specifinių poreikių nežinojimas: „*yra didžiulis skirtumas tarp ratelių ir neratelių, žmonės šito skirtumo nesupranta. Neįgaliuosius nori sukišti į vieną puodą, bet taip neįmanoma*“.

*„yra didžiulis skirtumas tarp ratelių ir neratelių,
žmonės šito skirtumo nesupranta. Neįgaliuosius nori
sukišti į vieną puodą, bet taip neįmanoma“*

Visi tyrime dalyvavę respondentai teigė, kad bendruomenėje jaučia pakankamą palaikymą iš kurso draugų bei dėstytojų: „*visi supranta, jei aš pavėluoju į paskaitas ar seminarus, niekas dėl to nepyksta*“. Dėl turimų (aiškiai matomų ar nematomų) specialių poreikių, studentai stigmatizacijos nejaučia. Tiesa, vienas respondentas prieš dabartines studijas, studijavo kitoje aukštojoje mokykloje Lietuvoje ir pagrindinė studijų nutraukimo priežastis buvo per mažas bendruomenės palaikymas, nuvertinimas jo kaip žmogaus: „*požiūris buvo „daugiau nieko neprašyk, nes ir taip daug padaryta“*“. *Prisiskaitę visokių teorijų kaip bendrauti su neįgaliaisiais ir jei aš jų neatitikdavau, tai aš būdavau kaltas*“.

Keli respondentai minėjo, kad ypatingai svarbūs yra pirmieji kontaktai su aukštosiomis mokyklomis ir džiaugėsi, kad aukštosiose mokyklose veikiančios Studentų atstovybės stipriai jiems pagelbėjo: „*Studentų atstovybė padarė viską, kad aš galėčiau važiuoti į pirmakursių stovyklą*“, „*Studentų atstovybės iniciatyva, man įstojus, buvo įrengtas įvažiavimas į fakultetą*“.

Kalbėdami apie prieš studijas turėtas baimes ar galimus sunkumus respondentai jų nesureikšmino: „*sunkumų, vienokių ar kitokių, tikėjausi iš anksto*“. Vienas respondentas minėjo, kad nerimavo, jog turėdamas judėjimo negalią negalės laiku pereiti iš vienos auditorijos į kitą aukštojoje mokykloje, nes nežinojo, kad pertraukos tarp paskaitų yra ilgesnės nei pertraukos tarp pamokų mokykloje. Kalbėdami apie realų aukštosios mokyklos pritaikymą specialių poreikių turintiems studentams, respondentai minėjo, kad yra jaučiamas įvairios informacijos trūkumas, o bandant ją išsiaiškinti, dažnai aukštojoje mokykloje jie buvo siuntinėjami iš vieno specialisto pas kitą.

Visi tyrime dalyvavę respondentai jiems teikiamą socialinę paramą vertino labai palankiai, išskyrus tai, kad ją skiriant yra atsižvelgiama į akademinį pasiekimą: „*man buvo priepuolis ir*

negalėjau dalyvauti egzamine, tad gavau akademinę skolą ir nebegalėjau gauti socialinės paramos“, „nelaikau šlapimo, todėl žinodamas, kad gali kilti problemų egzamino metu ir dėl jų galiu gauti akademinę skolą, esu priverstas į egzaminą eiti su sauskelnėmis...“.

„man buvo priepuolis ir negalėjau dalyvauti egzamine, tad gavau akademinę skolą ir nebegalėjau gauti socialinės paramos“

Atsakydami į klausimą apie karjeros paslaugas aukštojoje mokykloje studentai teigė, kad jų reikia tokių pačių, kaip ir visiems likusiems studentams. Keli respondentai minėjo, kad būtų naudinga, jei egzistuotų sistema, kuri žymėtų įmones, kurios turi palankią aplinką specialių poreikių turinčių asmenų įdarbinimui.

Kalbėdami apie reikalingiausią paramą šiai grupei priklausantiems studentams, respondentai išskyrė tris pagrindines paramos rūšis – finansinę, informacinę bei akademinės bendruomenės palaikymas. Didžiausiais paramos sistemos privalumais studentai laiko tai, kad teikiama pakankama finansinė pagalba, kuri leidžia užtikrinčiau priimti įvairius sprendimus ir daugiau dėmesio skirti studijoms ar sveikatai, o ne papildomam darbui.

Dalis respondentų negalėjo nieko pasakyti apie Lietuvoje veikiančią paskolų sistemą, nes jiems tai niekuomet nebuvo aktualu ir jie tokia galimybe nesidomėjo. Tie, kurie domėjosi galimybėmis pasiimti paskolą, teigė likę nepatenkinti šiuo metu egzistuojančiomis tokių paskolų sąlygomis, todėl nusprendė šios minties atsisakyti.

Paklausti ar turi pasiūlymų, kaip galima būtų tobulinti šiuo metu egzistuojančią specialių poreikių turinčių studentų paramos sistemą, studentai turėjo idėjų – aukštosiose mokyklose labiau pritaikyti aplinką ir užuot įrenginėjus kelis laiptus tiesiog įrengti nuolydį: „*visada panaikinti „tris laiptukus“*“. *Niekas nesupranta, kam tiek daug laiptų reikia visur. Kai daugiau laiptų, tai suprantama, bet tie keli, tai kam?*“. Siekiant pagerinti tokių studentų informuotumą bei palengvinti darbą su jais, respondentai siūlė aukštosiose mokyklose turėti neįgaliųjų studentų reikalų koordinatorius. Anot jų, tai palengvintų bendravimą bei išspręstų daugelį problemų, ypač tais atvejais, kai studentai yra siuntinėjami iš vieno kabineto į kitą: „*vieno langelio principas – tai lengviau yra išspręsti ir kaštų mažiau*“.

Galiausiai, dalis respondentų minėjo, kad verta daugiau dėmesio skirti visuomenės švietimui apie skirtingų negalių specifinius poreikius bei jiems reikalingą paramą: „*trūksta tiesiog pačio suvokimo, tiems žmonėms, kurie sprendžia, kokia yra parama ir kaip tai bus vykdoma, kas yra negalia ir kaip tai paveikia žmogų*“.

3.3. TAUTINĖMS MAŽUMOMS (RUSŲ, LENKŲ) PRIKLAUSANTYS STUDENTAI

Visi respondentai buvo baigę rusų arba lenkų mokyklas ir savęs nepriskyrė tautinių mažumų studentų grupei, išskyrus vieną, kuris teigė, jog studijuodamas kartais jaučia baimę, jei reikia

atsakymą pateikti lietuviškai žodžiu ir (labiausiai) raštu, nors to daryti dažnai netenka (studijų programa susijusi su užsienio kalbomis). Taip pat šis respondentas minėjo, kad pradžioje buvo sunku priprasti prie lietuvių kaip pagrindinės kalbos (nes mokykloje vartojo kitą), bet dėstytojai ir kurso draugai greitai padėjo adaptuotis: „*manau, svarbu yra kaip tu pats žiūri į savo situaciją, ar manai, kad esi „auka“, į savo klaidas žiūri su humoru ir turi noro tobulintis*“.

Formalus priklausymas šiai studentų grupei įtakos studijų pasirinkimui nedarė. Taip pat respondentai teigė, kad šios grupės studentams jokių išskirtinių poreikių nekyla. Paprašius atsakyti į papildomą klausimą „ar tautinių mažumų mokiniams yra sudarytos tinkamos sąlygos patekti į aukštąją mokyklą?“, respondentai vieningai teigė, kad tokios sąlygos tikrai yra sudarytos.

Tautinių mažumų studentai nesijaučia diskriminuojami ir gauna pakankamai palaikymo bei paramos akademinėje bendruomenėje: „*nors ir politiniai santykiai tarp valstybės ir tautinės mažumos yra įtempti, universitete nesijaučiu diskriminuojamas*“.

Daugelis respondentų teigė, kad prieš stojimą neturėjo jokios informacijos apie socialinę ir akademinę paramą. Keli respondentai teigė, kad tokią informaciją surado atsitiktinai. Didžioji dalis tyrime dalyvavusių studentų negalėjo įvertinti studentams teikiamos paramos, nes nėra jos gavę. Vienas respondentas teigė, jog šiuo metu finansiškai jį remia tėvai, bet jis norėtų ir jiems palengvinti šią našta, todėl ketina ieškotis darbo, o apie galimybę pasiimti paskolą pragyvenimo išlaidoms nesvarsto: „*apie paskolą negalvoju, nes vis tiek teks grąžinti daugiau (kiek žinau) ir nesu tikras, kad po studijų galėsiu gauti gerą darbą, kad galėčiau grąžinti paskolą*“.

Komentuodami karjeros paslaugas, studentai tautinių mažumų atstovų neišskyrė iš likusių studentų ir teigė, kad visiems reikia vienodų paslaugų. Vienas respondentas pasigedo didesnio užtikrintumo darbo rinkoje: „*po studijų baigimo sunku rasti darbą <...> būtų puiku, jei aukštoji mokykla galėtų sudaryti sutartis su įmonėmis, kurios įdarbintų studentus (bent gerai besimokančius) po studijų baigimo*“.

Paklausti apie studijų prieinamumo gerinimą didžioji dalis respondentų neturėjo jokių pasiūlymų. Tik vienas respondentas atkreipė dėmesį į tai, kad dažnai mokiniams trūksta informacijos apie aukštąsias mokyklas, jų programas ir teikiamą paramą, todėl siūlė aukštosioms mokykloms atvykti į tautinių mažumų mokyklas, save pristatyti.

3.4. STUDENTAI IŠ MAŽESNIŲ REGIONŲ⁷⁰

Atsakydami į klausimą apie subjektyvų savęs priskyrimą atskirai studentų grupei, respondentų atsakymai pasidalino apylygiai tiek „taip“, tiek „ne“. Studentai, paprašyti atsakyti detaliau į šį klausimą teigė, kad labai aiškus priskyrimas ir jausmas buvo studijų pradžioje, o po to reikalai susitvarkė: „*pradžioje atrodė, kad visi viską supranta, o aš ne. Ta prasme ne vien moksluose, pradedant nuo to kaip Vilniuje veikia poliklinika, viešojo transporto juodosios magijos iki to, kaip nesusigėdinus pakviesti padavėją restorane ir kaip kur „tinkamai“ rengtis*“, „*pamenu, kaip aukštosios mokyklos su GPS ieškojau*“.

Pagrindinės įvardintos studentų baimės buvo nepritapti prie kurso draugų ir tai, kad studijų krūvis bus per didelis: „*bijojau, kad nepavyks susirasti draugų, kad jausis tas dalykas, kad „aš iš*

⁷⁰ Mažesniais regionais šiame leidinyje laikomos vietovės, kuriose yra mažiau nei 25 tūkst. gyventojų.

kaimo“, „turiu pripažinti, kad pirmas pusmetis buvo velniškai sunkus, ne kartą pagalvojau apie metimą, žiauriai daug mokiausi. Pirmą pusmetį negalėjau sau leisti jokios popaskaitinės veiklos, nes tikrai buvo jausmas, kad visus vejuosi“.

Atkreiptinas ypatingas dėmesys, jog šiai grupei priklausantiems studentams itin svarbi studijų pradžia, kuomet jie pradeda gyventi atskirai nuo tėvų, kitame mieste, dėl to svarbu šioje studijoje jiems suteikti tinkamą ir efektyvią paramą: „tada per pusmetį suaugi labiau nei per 18 metų <...> kartais užtektų, jog aukštojoje mokykloje būtų kas kviečia tave pasikalbėti, ypač studijų pradžioje, nes tuomet daugiau minčių kyla apie studijų nutraukimą“.

„per pusmetį suaugi labiau nei per 18 metų <...>
kartais užtektų, jog aukštojoje mokykloje būtų kas
kviečia tave pasikalbėti, ypač studijų pradžioje, nes
tuomet daugiau minčių kyla apie studijų nutraukimą“

Visi respondentai teigė, kad jokios diskriminacijos, dėl to, kad atvyko iš mažesnių regionų neįtūtė, o kaip tik, dažniausiai gaudavo tik palaikymą. Visgi, vienas respondentas teigė, kad iš jo mokyklos labai retas mokinys tęsdavo mokslus aukštojoje mokykloje, todėl jam įstojus šiek tiek suprastėjo santykiai su mokyklos draugais, nes pasikeitė jų požiūris.

Daugelis studentų minėjo, kad ši grupė turi išskirtinių poreikių, pavyzdžiui, pigesni bilietai grįžti namo ar pigesnės apgyvendinimo paslaugos. Du respondentai atkreipė dėmesį į sklandesnio „įsivažiavimo“ į studijų procesą poreikį, bet nebuvo tikri ar ši problema unikalčiai egzistuoja tik studentams, atvykusiems iš mažesnių regionų: „Ne visi, tačiau kai kuriems asmenims, atvykusiems iš kaimo vietovių, kartais būna iš pradžių labai sunku suspėti su aukštosiose mokyklose esančiu mokymo tempu, mokslo naujovėmis. Kartais mokiniai mokyklose nėra dirbę su tokiais prietaisais, kuriuos pamato studijų metu ir dėl to gali jaustis nesmagiai. Todėl manau būtų poreikis tam tikrą laiką nevertinti studentų taip griežtai ir leisti jiems apsiprasti. Studijų įvadas būtų labai puiku, gal kokias porą savaičių studentai daugiau turėtų susipažinti su aplinka, darbo ir mokymosi įrankiais, dėstytojais, o ne iškart pulti į studijas“.

Dar vienas studentas atkreipė dėmesį į informacijos apie aukštąjį mokslą trūkumą mažesnėse kaimo mokyklose, ten besimokančių mokinių motyvacijos siekti aukštesnio išsilavinimo trūkumą bei stereotipų griovimą: „Į miestų gimnazijas visada atvyksta aukštosios mokyklos pasireklamuoti, o štai kaimo vidurinės lieka visai nepaliestos. Žinoma, gaudavome įvairių lankstinukų, bet kas iš to? Neišgirdus pačios patirties, mums kaimietukams susidarė įspūdis, kad tos aukštosios mokyklos mums nepasiekiamos. O štai, pavyzdžiui, proftechninių mokyklų atstovų sulaukdavome gan dažnai!“. Tą stereotipą kartais dar sustiprindavo ir patys mokytojai: „dauguma mėgo aiškinti, kad niekur neįstosim, nes esam durneliai. Kiti mokytojai gi skatindavo mokytis, bet dažniausiai vis tiek kalbėdavo apie profkes ir tiek, į tai buvo orientuotas daugumos mūsų mokslas. Aš ir mano draugė, buvom „special case“, mums daugiau dėmesio skirdavo, mes gi moksluokai buvom...“. Respondentas taip pat užsiminė, kad gerųjų pavyzdžių viešinimas, straipsnių nacionalinėje ir regioninėje spaudoje publikavimas apie mokinius, kurie išvyko studijuoti į aukštąją mokyklą iš mažos miestelio ar kaimo mokyklos, galėtų prisidėti prie tikėjimo savo jėgomis sugražinimo mokiniams iš mažesnių regionų.

„Į miestų gimnazijas visada atvyksta aukštosios mokyklos pasireklamuoti, o štai kaimo vidurinės lieka visai nepalietos <...> mums kaimietukams susidarė įspūdis, kad tos aukštosios mokyklos mums nepasiekiamos“

Daugelis respondentų teigė, kad tai, jog mokyklas jie baigė mažesniuose regionuose, renkantis, kur studijuoti, jokios įtakos nedarė. Dalis studentų teigė, kad įtaką jautė tik iš dalies – nesinorėjo pernelyg nutolti nuo namų, bet tai buvo tik vienas iš daugybės kriterijų, renkantis savo studijas.

Vienas respondentas teigė, kad tai, jog mokėsi mažoje kaimo mokykloje, turėjo milžinišką įtaką renkantis, kur tęsti studijas, nes net ir turėdamas realias galimybes įstoti į tą specialybę, į kurią labiausiai norėjo, pasirinko saugesnį kelią – kur įdomu, bet ne per sudėtinga: *„mūsų vidurinėje buvo vienetai pavyzdžių, kurie įstotų į universitetą. Kolegijos dar gan pasiekiamos, bet universitetas jau kažkas, fantazijos pasaulis. Tačiau net man, regis visada geriausiai pažymiais besimokančiam, vis tiek jautėsi ta tokia klišė užkabinta. Labai savimi nepasitikėjau. Iš lietuvių kalbos gavau 99 – parašiau savo lietuvių mokytojai žinutę kiek gavau ir po poros minučių ji man skambina: „Kiek tu gavai iš egzamino? KIEK? Tu man meluoji, baik meluoti, negali būti... eiiiik tu sau...“. Kai mokytoja tavimi netiki, kaip pats gali savimi tikėti? Staiga atsivėrė keliai, o aš tam buvau nepasiruošęs, labai bijojau, kad bus per sunku mokytis, tad pasirinkau specialybę, kur maniau, kad man bus įdomu ir kartu ne per daug sudėtinga...“.*

Informacijos apie socialinę ir akademinę pagalbą studentams užteko, daug jos galima susirasti internete ir skambinant į aukštąsias mokyklas bei visko klausinėjant. Tai, anot respondentų, nėra labai efektyvu ir patrauklu: *„Labai naudinga būtų, jei veiktų atskira interneto svetainė ar puslapis, kur bet kada būtų galima rasti reikiamos informacijos <...> galėtų būti atskira skiltis apie įsidarbinimo galimybes, baigusią studentų skaičių ir pasiekimus, informacija apie aukštąją mokyklą, jos vaizdas visų kitų atžvilgiu“.*

Tyrimo dalyviai socialinės ir akademinės paramos sistemas vertino pakankamai gerai, bet teigė, kad galėtų būti atskira finansinės paramos priemonė, kuri leistų padengti visas arba bent dalį apgyvendinimo išlaidų. Studentai taip pat džiaugėsi, kai kuriose aukštosiose mokyklose Lietuvoje egzistuojančia galimybe prašyti vienkartinės socialinės stipendijos, nes ji suteikia saugumo jausmą, jei nutiktų kokia nelaimė. Studentai kritikavo paskolų sistemą, kuri atgraso studentus imti paskolas. Dalis respondentų minėjo, kad būtina didinti lėšų, skiriamų skatinamosios stipendijoms mokėti, dalį ir taip pat didinti valstybės finansuojamų studijų vietų skaičių, nes tai prisidėtų prie aukštojo mokslo prieinamumo didinimo.

Kalbėdami apie karjeros paslaugų teikimą, šios grupės studentai išsiskyrė iš kitų, nes visi pasisakė, kad karjeros paslaugų trūksta, akcentavo gyvenimo aprašymo rašymo mokymų būtinumą.

3.5. VAIKŲ GLOBOS NAMŲ AUKLĖTINIAI

Šiai grupei priskirti buvo ir našlaičiai. Respondentai sieja save su šia studentų grupe. Paprašius paaiškinti, vienas iš respondentų atsakė, kad: „*kai išeini iš vaikų globos namų jautiesi jautrus, nes nieks tau negali padėti, pagelbėt tolimesniam gyvenime*“.

*„kai išeini iš vaikų globos namų jautiesi jautrus, nes
nieks tau negali padėti, pagelbėt tolimesniam
gyvenime“*

Kai kurie vaikų globos namų auklėtiniai teigė, jog mokytojai juos supažindino su dalimi informacijos apie stojimą į aukštąsias mokyklas, socialinę bei akademinę paramą, kitą dalį jiems pavyko patiems rasti internete. Vis tik, tai labai priklauso nuo globos namų, kuriuose auga vaikai, nes vienas respondentų teigė, kad jokios informacijos jam niekada niekas nesuteikė: „*jokios informacijos mes neturime. Mums siūlo eiti į profesines mokyklas, kad būtų profesija ir stogas virš galvos*“. Didžioji dalis respondentų tvirtino, jog jie turi per mažai informacijos, o dalis jų sakė, kad būtų buvę lengviau, jei būtų anksčiau sužinoję apie socialinę paramą: „*bandžiau stoti į aukštąją mokyklą, įstojau. Netrukus studijas nutraukiau dėl finansinių sunkumų. Neturėjau jokios informacijos apie galimybę gauti finansinę paramą*“.

Pagrindinės vaikų globos namų auklėtinų bei našlaičiais likusių asmenų baimės yra susijusios su mokymosi sunkumais bei finansinėmis problemomis. Iš respondentų atsakymų, galima daryti išvadą, jog didžioji dalis šiai grupei priklausančių studentų patiria finansinių sunkumų: „*pinigų gaudavau tiek, kiek užtektų išgyventi, bet visokie laisvalaikio patogumai ir pramogos buvo neprieinami tai būdavo kiek liūdnoka, kai grupiškai tardavos kur nors lėkt, o man tekdavo likt atskirtai dėl finansinių dalykų*“.

*„įstojau. Netrukus studijas nutraukiau dėl finansinių
sunkumų. Neturėjau jokios informacijos apie
galimybę gauti finansinę paramą“*

Dalis respondentų teigė, kad dėl prastos finansinės padėties buvo priversti susirasti darbą, o tai lėmė, kad jų akademiniai rezultatai pradėjo prastėti bei dėl nuolatinio nuovargio bei vėlavimo atsiskaityti, pašlijo santykiai su kai kuriais dėstytojais: „*vieno dalyko dėstytoja manęs rimtai ėmė gan nemėgt, nes, na suprantama, dėl sunkios situacijos darbe ji manęs ilgai nematė paskaitose ir dėl laiko stokos, nes kone apsi gyvenau darbe, neturėdavau laiko nunešti užduočių. Bet viską spėjau laiku, tad gal tai labai neįtakos finalinio pažymio*“.

Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, jog daugelis šiai grupei priklausančių asmenų teigė, kad negauna pakankamo palaikymo. Net keli respondentai, paklausti „kaip mano, ar dėstytojais skirtų papildomai dėmesio?“, tvirtai atsakė „ne“.

Atsakymai į klausimą dėl labiausiai trūkstamos paramos išsiskaidė į tris grupes: (I) materialinės paramos – lėšų maistui bei būsto išlaidoms padengti; (II) psichologinių ir karjeros individualių konsultacijų, taip pat CV rašymo mokymų bei bendravimo įgūdžių lavinimo (dalis šios grupės studentų atvirai įvardijo, jog jaučiasi šiek tiek sociofobiškai); (III) informacinės: *„kad daugiau paaiškintų apie įstojimą į aukštąsias mokyklas, kad nors būtų su kuo pasitarti apie tai“*.

Šie studentai Lietuvoje veikiančią paskolų sistemą vertina neigiamai: *„mano darbas yra labai paprastas ir tūkstančių neuždirbu. Pasiėmus paskolą užsikelčiau sau tik dar vieną „kryžių“, tad geriau po kiekvieno atlyginimo dalį atsidedu, jei kada prireiktų ateity didesnėms išlaidoms“*. Paklausti apie pasiūlymus studentų sąlygų gerinimui, sutartinai visi minėjo įvairius finansinius aspektus – didesnę valstybės finansuojamų vietų skaičių, didesnę paramą socialiai remtiniams studentams, finansinę paramą būsto išlaidoms padengti ar maistui įsigyti.

Skiriaus apibendrinimas

Šiame skyriuje buvo pristatyti fokus grupių analizės bei pusiau struktūruotų interviu su socialiai jautrių grupių studentais rezultatai.

Apibendrinant galima būtų išskirti keletą esminių pastebėjimų:

- visų socialiai jautrių grupių studentams trūko informacijos apie socialinę bei akademinę paramą;
- nors daugelis studentų palankiai vertino Lietuvoje veikiančią socialinės paramos sistemą, pasigendama papildomų priemonių, kurios skatintų aukštojo mokslo prieinamumą, tokių kaip išmokos būsto išlaidoms padengti ir pan.;
- absoliuti dauguma tyrime dalyvavusių studentų neigiamai vertino Lietuvoje šiuo metu veikiančią studijų paskolų sistemą;
- skirtingus specialius poreikius turinčių studentų poreikiai taip pat skiriasi, bet Lietuvoje apie tai nėra kalbama, trūksta visuomenės, dėstytojų bei politiką formuojančių ir įgyvendinančių asmenų švietimo;
- labai svarbų vaidmenį specialių poreikių turinčių studentų integracijoje vaidina Studentų atstovybė bei aukštosios mokyklos administracija – žmogiškos paramos trūkumas studentus verčia nutraukti studijas;
- asmenys iš mažesnių regionų bei vaikų globos namų auklėtiniai ir našlaičiai dažnai stokoja aspiracijų siekti tolimesnio išsilavinimo bei netiki savo jėgomis;
- asmenims, atvykusiems iš mažesnių regionų sunkiausias yra pirmasis studijų semestras, kuomet reikia adaptuotis prie esmingai pasikeitusių gyvenimo sąlygų, todėl pagalba jiems labiausiai reikalinga būtent šiuo metu.
- rusų ir lenkų mokyklas baigę asmenys nepatiria jokių sunkumų nei stojant, nei studijuojant aukštojoje mokykloje.

REKOMENDACIJOS

Rekomendacijos buvo parengtos pasinaudojant studentų paramos Lietuvoje bei užsienio patirčių analize bei kokybinio socialiai jautrių studentų grupių tyrimo rezultatais. Šios rekomendacijos skirtos aukštosioms mokykloms, aukštųjų mokyklų studentų savivaldoms, švietimo politiką formuojančioms ir įgyvendinančioms institucijoms:

1. remiantis gerosiomis užsienio valstybių praktikomis (pavyzdžiui, Airijos) parengti nacionalinį aukštojo mokslo prieinamumo didinimo planą, įtraukiant į procesą visas suinteresuotas šalis;
2. išsigryninti aiškius kriterijus bei pradėti rinkti duomenis, siekiant Lietuvoje identifikuoti visas socialiai jautrias studentų grupes, taip pat vertinti įvairių priemonių naudą, didinant aukštojo mokslo prieinamumą;
3. atsisakyti tik pasiekimais grįstos (angl. *merit-based*) studijų finansavimo sistemos, įtraukiant poreikiais grįstas (angl. *need-based*) finansines priemones bei skatinant skirtingus būdus (angl. *alternative routes/ pathways*) patekti į aukštąjį mokslą;
4. atsisakyti ydingo principo socialines išmokas sieti su akademiniais studentų rezultatais;
5. pertvarkyti studijų paskolų sistemą, paskolų administravimą grąžinant valstybei, užtikrinant žemas fiksuotas palūkanas bei lanksčias paskolos grąžinimo sąlygas ir paskolos grąžinimą organizuoti per mokestinę sistemą, atsižvelgiant į studento uždirbamas pajamas;
6. plėsti finansinės paramos priemonių sistemą, kuriant naujas priemones (pavyzdžiui, išmokos būsto išlaidoms padengti);
7. didinti įvairių grupių informuotumą apie Lietuvoje teikiamą finansinę paramą (nacionalinę ir aukštųjų mokyklų), finansuoti internetinio puslapio, veikiančio vieno langelio principu, sukūrimą bei palaikymą;
8. perimant gerąją užsienio valstybių praktiką, plėsti nefinansinių paramos priemonių, skirtų socialiai jautrioms studentų grupėms, sistemą;
9. inicijuoti aukštųjų mokyklų infrastruktūros pritaikymo studentams su specialiaisiais poreikiais auditą, remiantis gautais rezultatais parengti trumpalaikius „trijų laiptelių“⁷¹ problemų sprendimo planus bei ilgalaikius investicinius infrastruktūrinius planus;
10. aukštosiose mokyklose įsteigti specialiųjų poreikių turinčių studentų koordinatorių pareigybes ar nuolat veikiančias specialiųjų poreikių studentų tarnybas;

⁷¹ „Trys laipteliai“ – studentų, turinčių judėjimo problemų žargonas, orientuotas į nesunkiai išsprendžiamas, bet daug reiškiančias problemas. „Trijų laiptelių“ palyginimas pasirinktas reaguojant į realias vietas, kuriose vietoj nuožulnaus kylimo yra įrengti keli laiptai, kurie stipriai apsunkina specialiųjų poreikių turinčių asmenų judėjimą.

11. plėsti aukštosiose mokyklose teikiamą psichologinę ir akademinę paramą (pavyzdžiui, mokymosi pagalba, psichologinė pagalba, karjeros paslaugos);
12. aukštosiose mokyklose organizuoti studijų įvadus⁷², kurie padėtų lengviau įsilieti į akademinę bendruomenę bei supažindintų studentus su svarbiausia su studijomis susijusia informacija;
13. didesnę dėmesį aukštosiose mokyklose skirti pirmo kurso studentams bei paramos ir pagalbos jiems teikimą, taip pat ypatingą dėmesį skirti studentams, atvykusiems iš kitų regionų nei yra įsikūrusi aukštoji mokykla;
14. šviesti visuomenę, akademinę bendruomenę, politiką formuojančius ir įgyvendinančius asmenis bei institucijas apie skirtingus specialiųjų poreikių turinčių studentų tipus bei jų specifinius poreikius;
15. sukurti programą ar vykdyti informacinę kampaniją, kuri padėtų didinti socialiai pažeidžiamų ir aukštajame moksle nereprezentuojamų grupių asmenų aspiracijas siekti tolimesnio išsilavinimo.

⁷² Studijų įvado esmė – naujai į AM įstojusių studentų supažindinimas su AM veiklos specifika, jų atžvilgiu turimais lūkesčiais, pagrindiniais studijas reglamentuojančiais dokumentais, studentų teisėmis ir pareigomis ir t.t.

LITERATŪROS IR NAUDINGŲ NUORODŲ SĄRAŠAS

POLITINIAI DOKUMENTAI

Išdėstyta chronologine tvarka (pagal dokumento patvirtinimo datą).

1. Prahos komunikatas (angl. *Prague Communique*), 2001. Prieiga per internetą: http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/PRAGUE_COMMUNIQUE.pdf.
2. Berlyno komunikatas (angl. *Berlin Communique*), 2003. Prieiga per internetą: http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/Berlin_Communique1.pdf.
3. Bergeno komunikatas (angl. *Bergen Communique*), 2005. Prieiga per internetą: http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/Bergen_Communique1.pdf.
4. Working Group on Social Dimension and Data Mobility of Staff and Students, Report for BFUG 12-13 October, 2006. Prieiga per internetą: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CCQQFjABahUKEwilpt_K35fIAhUC2CwKHSn2DMY&url=http%3A%2F%2Farchive.ehea.info%2FgetDocument%3Fid%3D1778&usg=AFQjCNGbtVYJGpUb-NlNfmP-Yunc2YMSvQ&cad=rja.
5. Londono komunikatas (angl. *London Communique*), 2007. Prieiga per internetą: http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/London_Communique18May2007.pdf.
6. Liuveno/ Naujojo Liuveno komunikatas (angl. *Leuven/ Louvain-la-Neuve Communique*), 2009. Prieiga per internetą: http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/Leuven_Louvain-la-Neuve_Communicu%C3%A9_April_2009.pdf.
7. Norvegijos universalus dizaino strategija. Prieiga per internetą: <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/nedsatt-funksjonsevne/norway-universally-designed-by-2025-web.pdf>.
8. Bukarešto komunikatas (angl. *Bucharest Communique*), 2012. Prieiga per internetą: <http://www.ehea.info/Uploads/%281%29/Bucharest%20Communique%202012%281%29.pdf>.
9. National Strategy for Access and Student Success in Higher Education. Prieiga per internetą: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/299689/bis-14-516-national-strategy-for-access-and-student-success.pdf.

TYRIMAI, MOKSLINIAI STRAIPSNIAI, LYGINAMOSIOS ANALIZĖS

Išdėstyta abėcėlės tvarka.

10. Aukštojo mokslo prieinamumas: negalią turinčių asmenų patirtys, 2014. Prieiga per internetą:
http://mosta.lt/images/leidiniai/Aukstojo_mokslo_prieinamumas_negalia_turinciu_asmen_u_patirtys.pdf.
11. Bendrojo priėmimo į Lietuvos aukštąsias mokyklas apžvalga, 2014. Prieiga per internetą:
http://mosta.lt/images/leidiniai/Priemimp_apzvalga_I_pakopa_2014.pdf.
12. Compendium on Financing of Higher Education: Final Report of the Financing the Students' Future Project, 2013. Prieiga per internetą: <http://esu-online.org/resourcehandler/215ed8e5-2335-4540-b6f4-52ff467e9504/>.
13. Didžiosios Britanijos Aukštojo mokslo komiteto, kuriam vadovauti buvo paskirtas lordas Lionel Robbins, ataskaita, 1963. Prieiga per internetą:
<http://www.educationengland.org.uk/documents/robbins/robbins1963.html>.
14. Dowd, Alicia C., Coury, T. *The Effect of Loans on the Persistence and Attainment of Community College Students* in Research in Higher Education, vol. 47, nr. 1, p. 33-62, 2006.
15. Lazutka, R., Šliuzaitė, D. „Socialinis teisingumas ir socialinių-ekonominių grupių reprezentavimas skirtingo prestižo studijų programose Lietuvoje“ in *Acta Paedagogica Vilnensia*, nr. 28, 2012. Prieiga per internetą:
<http://www.zurnalai.vu.lt/files/journals/157/articles/2941/public/9-22.pdf>.
16. Lietuvos studijų būklės apžvalga, 2014. Prieiga per internetą:
http://mosta.lt/images/leidiniai/Lietuvos_studiju_bukles_apzvalga_2014.pdf.
17. Lietuvos švietimas skaičiais. Studijos, 2014. Prieiga per internetą:
http://mosta.lt/images/leidiniai/Lietuvos_svietimas_skaiciais_2014_Studijos.pdf.
18. Modernisation of Higher Education in Europe: Funding and the Social Dimension, 2011. Prieiga per internetą:
http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/131en.pdf.
19. MOSTA atlikto EUROSTUDENT V tyrimo Lietuvoje rezultatai, 2014. Prieiga per internetą: http://mosta.lt/images/leidiniai/Eurostudent_5_tyrimo_Lietuvoje_rezultatai.pdf.
20. National Student Fee and Support Systems in European Higher Education, 2014. Prieiga per internetą:
http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/facts_and_figures/fees_support.pdf.
21. Projekto „Peer Learning for Social Dimension“ socialinės dimensijos Lietuvos aukštajame moksle galutinio vertinimo ataskaita, 2014. Prieiga per internetą:
http://www.pl4sd.eu/images/CR_Final_Report_Lithuania_Final_version.pdf.
22. Studijos Lietuvoje: kas, ką ir kodėl studijuoja?, 2012. Prieiga per internetą:
http://mosta.lt/images/documents/analize/trumprasciai/2012/studijos_lietuvoje.pdf.

PRIEMONĖS, SOCIALINĖS DIMENSIJOS GERINIMUI

Išdėstyta chronologine tvarka (pagal paminėjimo šiame leidinyje vietą).

23. Programa pirmos kartos (angl. *First generation*) studentams Vokietijoje:
www.arbeiteirkind.de.
24. Daugiau informacijos apie VU vienkartinės socialines stipendijas:
<http://vusa.lt/vienkartines-socialines-stipendijos>.
25. Airijos HEAR programa: www.accesscollege.ie/hear.
26. „Trinity Access 21“ programa: <http://www.tcd.ie/ta21>
27. „College for Every Student“ programa: <http://www.collegefes.org>.
28. Dėstytojų parengimas dirbti su specialiujų poreikių turinčiais studentais Lenkijoje:
<http://www.darelearning.eu>.
29. Airijos DARE programa: <http://accesscollege.ie/dare>.
30. Romų švietimo fondas: <http://www.romaeducationfund.hu>.
31. Pereinamosios programos (angl. *bridging courses*) Švedijoje:
<http://www.oecd.org/els/mig/Schroder.pdf>
ir
http://www.pl4sd.eu/images/Susanna_Malm_LifelongLearning.pdf.
32. Parengiamieji kursai migrantams Suomijoje:
<http://www.pl4sd.eu/index.php/measure?measure=272>.
33. Tarpkultūrinė mentorystės programa Vokietijoje:
<http://www.pl4sd.eu/index.php/measure?measure=298>.
34. Parama būsto nuomai Danijoje: <http://www.pl4sd.eu/index.php/measure?measure=808>.
35. Socialiai labiau pažeidžiamo jaunimo aspiracijų studijuoti didinimo programa Prancūzijoje (angl. *Climbing Ropes for Success*):
http://www.ehea.info/Uploads/Good%20practices%20in%20SD_France2.pdf.
36. SHEP programa Škotijoje: <http://www.leapsonline.org/shep.html>.
37. Tikslinės stipendijos ir grantai Moldovoje:
<http://www.pl4sd.eu/index.php/measure?measure=392>.
38. Sutartys dėl aukštojo mokslo prieinamumo (angl. *Access Agreements*) su aukštosiomis mokyklomis Didžiojoje Britanijoje: <https://www.offa.org.uk/access-agreements>.
39. Kopenhagos universiteto Studentų atstovybės psichologinės paramos studentams sistema:
<http://www.pl4sd.eu/index.php/measure?measure=814>.
40. Harokopio universiteto (Graikija) mokymosi pagalbos tarnyba:
<http://www.pl4sd.eu/index.php/measure?measure=789>.

41. Mentorstės programa baigiantiems ar baigusiems studijas Didžiojoje Britanijoje:
<http://www.arts.ac.uk/student-jobs-and-careers/funding-and-mentoring/mentoring>.
42. Parama studentams, auginantiems vaikus Čekijoje:
<http://www.pl4sd.eu/index.php/measure?measure=264>.

PRIEMONIŲ RINKINIAI (NAUDINGOS NUORODOS)

Išdėstyta abėcėlės tvarka.

43. Airijos Nacionaliniai prieinamumo planai, įgyvendinimo ataskaitos ir pan.:
<http://www.heai.ie/en/policy/national-access-office/introduction>.
44. Bolonijos proceso gerųjų socialinės dimensijos praktikų katalogas:
<http://www.ehea.info/article-details.aspx?ArticleId=244>.
45. *ELITES-Pathways to Success* projekto rezultatai:
<http://www.elitesproject.eu/publications>.
46. IDEAS projekto tinklapis: <https://equityideas.eu>.
47. PL4SD projekto duomenų bazė: <http://www.pl4sd.eu/index.php/database/about-the-database>.

Priedas nr. 1. Pradiniai pusiau struktūruoto interviu klausimai

Ar priklausote socialiai jautriai grupei (žemesnis socialinis-ekonominis statusas, specialių poreikių turėjimas, priklausymas tautinei mažumai, studijuoti atvykote iš mažesnio regiono, esate vaikų globos namų auklėtinis, našlaitis)?

Ar priskiriate (jaučiatės) save kokiai nors socialiai jautriai studentų grupei?

Kaip manote, ar ši grupė turi kokių nors išskirtinių poreikių, kalbant apie aukštąjį mokslą? Paašškinkite savo atsakymą.

Ar Jūsų priklausymas (faktinis ir subjektyvus) darė įtakos apsisprendžiant, ar studijuoti aukštojoje mokykloje, ar ne? Taip pat, kokią studijų programą rinktis?

Ar buvote susipažinęs su studentų finansinės paramos sistema? Ar buvote susipažinęs su studentų akademinės paramos sistema pasirinktoje aukštojoje mokykloje? Jei taip, kas buvo Jūsų informacijos šaltinis?

Ar mokykloje (bendrijoje, asociacijoje) gavote (gaunate) palaikymą, konsultacijas ir informaciją dėl studijų tęsimo?

Su kokiomis problemomis susiduriate studijuodamas (manėte ar manote, kad susidursite)?

Ar gaunate pakankamą palaikymą?

Kaip vertinate finansinę studentų paramą? Kaip vertinate Lietuvoje egzistuojančią paskolų sistemą? Kaip vertinate akademinę paramą?

Ką jaučiate iš kurso draugų, dėstytojų? Ar patiriate diskriminaciją, baimę, stigmatizavimą?

Ar dėstytojai skiria papildomą dėmesį? Ar Jums tai priimtina?

Ar nekyla sunkumų mokantis, kaip jie yra sprendžiami?

Karjeros pagalba – ar reikalinga? Kokių paslaugų labiausiai trūksta?

Kokia parama Jums yra naudingiausia? Arba kokios paramos Jums labiausiai reiktų?

Kokie yra studentų paramos sistemos privalumai? Ar jie veikia?

Ką galėtumėte rekomenduoti ir kurios svarbiausios taisytinios vietos, kurias reikėtų tobulinti, siekiant suteikti geresnes galimybes įstoti į AM? Geresnės tokių žmonių integracijos į aukštąjį mokslą (jau studijuojant)?